

Šumski vrtić u praksi

Jandroković, Daliborka

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:090172>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-26**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ**

Daliborka Jandroković

ŠUMSKI VRTIĆ U PRAKSI

ZAVRŠNI RAD

Petrinja, kolovoz 2023.

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ**

**Daliborka Jandroković
ŠUMSKI VRTIĆ U PRAKSI
Završni rad**

**Mentor:
doc. dr. sc. Marina Vilenica**

Petrinja, kolovoz 2023.

Sadržaj

1. UVOD	1
2. ŠUMSKI VRTIĆ	3
2.1. Šumski vrtići u Danskoj i Švedskoj	3
2.2. Šumski vrtići u Njemačkoj	4
2.3. Šumski vrtići u Hrvatskoj.....	5
3. ŠUMSKI VRTIĆ U PRAKSI - ISTRAŽIVAČKE AKTIVNOSTI.....	7
3.1. Ciljevi istraživanja.....	7
3.2. Metodologija istraživanja.....	7
3.3. Rezultati	8
3.3.1. Anketa provedena sa roditeljima.....	8
3.3.2. Anketa provedena sa odgajateljima	17
3.4. Rasprava.....	21
3.5. Šumska družba BuDo – primjer dobre prakse.....	32
3.5.1. Šumska družba BuDo kroz sva godišnja doba – opis aktivnosti	33
3.5.2. Domaćinstvo u životu „šumske djece“	41
3.5.3. Rizična igra kao neizostavni dio zdravog odrastanja	43
3.5.4. Zero waste – koncept života s manje smeća	44
3.5.5. Flora i fauna naše šume	46
3.5.6. Terapijski pas Luna u ulozi trećeg odgojitelja	47
3. ZAKLJUČAK	50
4. LITERATURA.....	51
POPIS SLIKA	55
PRILOZI.....	57

ZAHVALA

Odlučiti se u ozbiljnoj životnoj dobi, na pragu 50-te na studij, iziskuje skoro istu dozu i hrabrosti i ludosti. Obiju imam napretek, ali važniji akteri od mene u ovoj priči su definitivno moja draga mentorica doc. dr. sc. Marina Vilenica, koja zasigurno nije znala u što se upušta sa mnom, ali je ista pokazala srce lavovsko te živce i strpljivost slonovsku za svoju sibirsku vjevericu kojoj je posvetila pregršt vremena uz puno pažnje. Pedantnost, stručnost i oko za detalj koji ju krasi, su mi uvelike pomogli u pisanju završnog rada iz kojega sam mnoštvo toga naučila, s toga, draga profesorice – hvala Vam od srca!

U nastavku se želim zahvaliti Dekanu, koordinatrici te svim profesoricama i profesorima, administrativnom i tehničkom osoblju Učiteljskog fakulteta u Petrinji koji su moji stvarni heroji – zbog Vas sam dolazila redovno i uvijek rado na fakultet jer ste mi Vi pokazali što je disciplina, rad, predanost i trud bez obzira na svu tragediju koja je zadesila Vaš i naposljetku i moj grad te naš fakultet, s toga Vama svima – kapa do poda!

Moji roditelji su sa mnom u životu zasigurno dobili jedan težak križ za nositi – valjalo je mene pratiti na svim tim životnim putevima i kako su to uspjeli, uvijek s osmijehom na licu i beskrajnim razumijevanjem, e to mi je do dan danas ostao misterij, s toga ovu diplomu, drugu u nizu posvećujem svojoj majci, ženi, kraljici – Nadi Ciganović.

Last but not least velika zahvala ide mojoj djeci: Stelli (23), Akiju (14) i Ivoru (10). Hvala vam na vodi, hrani, slatkim i lijepoj riječi kada su ispitni rokovi bili u pitanju. Bez vas i nekoliko eksperimenata, koje sam smjela na vama provoditi, ne bi bilo niti ove šumske priče, s toga, hvala vam od srca, kikići moji.

Za hormonalni balans ili disbalans, kako kad, je uvijek bio zadužen moj partner Davor Jandroković. Vjerovao si u mene uvijek, iako nisi točno razumio zašto ponovno studiram, ali pohvaliti se u svojim godinama, da imaš studenticu za ženu, koliko njih to još može?! Hvala ti što postojiš, hvala ti za ljubav.

Sažetak

Šumski vrtić u prirodi ili predškola u prirodi, vrsta je obrazovanja u ranom djetinjstvu koje se odvija u šumama ili šumskim predjelima. Kurikulum je fluidan, fokusiran je na igru na otvorenom koju vode djeca i koja potiče njihovu znatiželju i istraživanje. Umjesto postavljanja istraživačkih pitanja, odgojitelji „šumskih vrtića“ promatraju i podržavaju djecu u njihovim odabranim aktivnostima i oblicima igre. To omogućuje djeci da razviju samopouzdanje i neovisnost, kao i unutarnju motivaciju za učenje. U prvom dijelu rada teorijski je obrađen pojam šumskog vrtića s posebnim osvrtom na prisutnost šumskih vrtića u nekim europskim državama, kao što su Danska, Švedska i Njemačka, u kojima su oni posebice razvijeni. Istraživačke aktivnosti uključivale su: i) ispitivanje stavova roditelja i odgojitelja o poznavanju koncepta i pedagogije „šumskog vrtića“ putem anketnih upitnika te ii) primjer dobre prakse proveden sa skupinom djece u šumskom okruženju. Cilj anketnih upitnika bio je dobiti uvid o tome na koji su način roditelji i struka upućeni u dobrobiti „šumskog vrtića“ za razvoj djeteta. Rezultati ankete provedene s roditeljima pokazuju kako roditelji šumu smatraju sigurnim okolišem za njihovo dijete. Većina ispitanih roditelja smatra kako djeca trebaju što više boraviti u prirodi, bez obzira na vremenske prilike. Jednoglasni su oko stavova kako su orijentacija u prostoru i razvoj samostalnosti, koje se potiču u šumskom okruženju, važne za kognitivni i tjelesni razvoj djeteta. No istraživanje je pokazalo i kako veći dio ispitanih roditelja nije upoznat s informacijom o postojanju šumskih vrtića, vjerojatno zbog njihove rijetke pojavnosti na području Republike Hrvatske. Rezultati ankete provedene s odgajateljima i roditeljima pokazali su usuglašeno mišljenje kako boravak u šumskom okruženju pospješuje motoričke, socioemocionalne, jezično-govorne i spoznajne sposobnosti djece te kako u šumskom konceptu obrazovanja postoji više prednosti od nedostataka. Međutim, postoji nesuglasnost oko rizika u šumi između odgojiteljske struke i roditelja. Naime, roditelji su manje spremni izložiti dijete potencijalnim opasnostima nepreglednog vanjskog igrališta te odgojitelje smatraju nedovoljno educiranima i kompetentnima za rad u šumskom vrtiću. Primjer dobre prakse šumske družbe "BuDo" pokazao je kako se uz implementaciju kvalitetnog programa boravka u prirodi djeci može ponuditi nezaboravno iskustvo istraživanja i otkrivanja novih spoznaja u prirodi. Može se zaključiti, kako su tradicionalni vrtići kod nas još uvijek ti koji su dominantni, no vrijeme promjena je na pragu za nove pedagogije, edukacije i obrazovne procese koji uključuju simbiozu s prirodom.

Ključne riječi: *djeca, istraživanje, priroda, šuma, šumski vrtić u praksi*

Summary

Forest kindergarten is a concept of early and preschool education that takes place in forests or forest areas. The curriculum is fluid, focused on student-led outdoor play that encourages curiosity and exploration. Instead of asking research questions, teachers observe and support children in their chosen activities and forms of play. This enables children to develop self-confidence and independence, as well as internal motivation for learning. In the first part of this thesis, the concept of forest kindergarten is presented, with special emphasis to the presence of forest kindergartens in some European countries, such as Denmark, Sweden and Germany, where they are particularly well developed. The research activities included: i) examination of parents' and educators' views on the concept and pedagogy of forest kindergarten through survey questionnaires, and ii) an example of good practice conducted with a group of children in a forest environment. The goal of the survey questionnaires was to gain insight into how parents and the profession are informed about the benefits of forest kindergarten for child's development. Parents consider the forest a safe environment for their child. Most of the surveyed parents believe that children should spend as much time in nature as possible, regardless of the weather. They are unanimous about the views that orientation in space and the development of independence, which are encouraged in the forest environment, are important for the cognitive and physical development of the child. However, the research also showed that most of the surveyed parents are not familiar with the existence of forest kindergartens, probably due to their rare occurrence in Croatia. The results of a survey conducted with educators and parents showed a unanimous opinion that staying in a forest environment improves children's motor skills, socio-emotional, language-speech and cognitive abilities and that there are more advantages than disadvantages in the forest concept of education. However, there is disagreement about the risks in the forest between the educational profession and parents. Namely, parents are less willing to expose their child to the potential dangers of an open outdoor playground, and they consider teachers insufficiently educated and competent to work in a forest kindergarten. An example of good practice of the forest society "*BuDo*" showed that with the implementation of a quality program of being in nature, children can be offered an unforgettable experience of research and discovery of new knowledge in nature. Although traditional kindergartens are still dominant in our country, the time of change is at the threshold for new pedagogies, education and educational processes that include symbiosis with nature.

Keywords: *children, forest, forest kindergarten in practice, nature, research*

1. UVOD

Kako bismo opisali dijete? Mogli bismo reći da je ono čista sreća za koju ne postoje riječi. Mogli bismo ga opisati kao čistu ljubav koja je poprimila ovozemaljski oblik i da je ono ruka koja nas vraća u svijet, koji smo davno zaboravili. Dijete je kreativno, neovisno, spremno na rizik, iskreno, tvrdoglavo, ljuto, uporno i dolazi na svijet s bezgraničnom maštom. Ono je spremno s beznačajnim predmetima kreirati najljepšu priču – a mi ih odgajamo, da budu realni.

Dijete često želi isprobati različite vratolomije, popeti se na drvo, na vrh tobogana, skočiti s neograđene ograde kuće u pijesak, uletjeti obučeno u lokvu vode ili u hladni plitki potok ili pak sa svojim čizmama ugaziti u balegu i kravu povući za rep, samostalno se obući, samostalno namazati svoj kruh ili čak samostalno otići nekamo, a mi ga često sputavamo. Ono to sve želi raditi neovisno o roditeljskom prekomjernom „tetošenju“. Često ga zaustavljamo na svakom njegovu eksperimentalnom koraku, a često iz našeg straha, naše nesigurnosti, našeg, već osmišljenog scenarija opasnosti i naše prekomjerne brige.

Neovisnost o roditelju čini dijete jakim, ponosnim, samopouzdanim, a neuspjeh ga uči strpljenju i ophođenju s frustracijom te ga naposljetku i priprema na samostalan život. Djeca, za razliku od odraslih, s lakoćom i znatiželjom isprobavaju nove stvari i spremna su ući u rizik, a mi ih na tom putu vrlo često sputavamo. Pri tomu je iznimno važno, da se i najmanja djeca uče procjeni opasnosti, odmjeravanju rizika, i načina kako se s njima ophoditi, jer upravo je to važno u razvoju djeteta kako bi ono razvijalo svoje samopouzdanje. Uloga roditelja nije da im na tom putu prenosi svoje brige.

Iskrenost posebno krasí većinu djece. Djeca su tu vrlo direktna i nemaju s njom nikakvih problema, a istina je da iskrenost može vrlo često biti bolna i teško podnošljiva. No, djeca, kada je u pitanju iskrenost, pitaju što ih zanima, što im je „na umu, to im je na drumu“ i znaju postaviti vrlo nezgodna pitanja. Tada vrlo često čujemo roditelje kako svoju djecu stišavaju i kude ili im zabranjuju daljnju komunikaciju. Postavljam si pitanje „Zašto ušutkavamo djecu u njihovoj beskrajnoj žeđi za svime što im je neznano, strano, čudno, novo?“ Samo tako nastaju razgovori – o temama i ljudima o kojima se inače ne priča, koje treba držati u tajnosti, koji trebaju postati tabu tema, umjesto da se razvija bliskost i naklonost, kako tabu teme uopće ne bi niti nastale. Tvrđoglavost se u našem društvu vrlo rijetko tolerira i vrlo rijetko ima pozitivnu konotaciju.

Djeca znaju biti beskrajno tvrdoglava, dovoditi nas do „ruba živaca“ i

izdržljivosti, ali ako si uvijek predočimo i ne izgubimo iz fokusa da je to pozitivna osobina kojom se djeca zauzimaju za sebe jer zastupaju svoje namjere i ideje, onda ih nećemo sputavati, nego pustiti da ih takvo raspoloženje prođe bivajući tihi promatrač. Ljutnju kod djece je često vrlo teško izdržati. U takvim situacijama vrijedi samo sačekati i signalizirati: „Tu sam kada budeš spremna/spreman!“. Ratio je stavljen izvan pogona. Što je dobro u fazi ljutnje kod djece? Puštanje emocije van, a ne pohranjivanje u sebi. Zadatak roditelja je, naučiti djecu pronaći riječi za svoje emocije kako bi etablirala zdravi odnos prema svim svojim emocijama, a ne sputavala i negirala ih. Ljutnja može biti pokretač za kreativnost, promjenu i rješavanje svih predstojećih životnih problema.

Fazu *Zašto?* je prošao svaki roditelj na ovoj kugli zemaljskoj. Roditelji bivaju dovedeni do granica svoga strpljenja i spoznaja zbog dječje upornosti, ali kada dijete dođe do izazova rješavanja problema ili istraživanja određenih interesnih polja, upornost i izdržljivost će mu biti vrlina koja će mu oblikovati kasniji život. Za radoznalost i žeđ za znanjem uvijek u životu djeteta mora postojati prostor, a upravo me je ta beskonačnost bivanja i sudjelovanja u njihovoj kreativnosti, želji za neovisnosti, spremnosti na rizik i nove izazove, iskrenosti, tvrdoglavosti, ljutnji i upornosti potakla na zamisao da provedem šest nezaboravnih mjeseci u šumi, u nepreglednom, prirodnom i nepoznatom igralištu sa šestoro fantastičnih mališana i pratim kako su se ta bića, što su se ponajprije kretala u njima znanim shemama i okvirima odgojno-obrazovnih skupina tradicionalnog vrtića, preoblikovala u prave male ljubitelje prirode, okoliša, flore i faune uz beskrajno vrednovanje njihove kreativne slobode na putu razvoja u slobodoumna i sretna bića riješena konvencionalnih nameta modernog društva.

Ciljevi ovog završnog rada bili su pobliže se upoznati sa konceptom šumskih vrtića, istražiti stavove roditelja i odgojitelja o konceptu i pedagogiji šumskih vrtića te proučiti odgovor djece konvencionalnog vrtićkog programa na vrijeme provedeno u šumskom okolišu.

2. ŠUMSKI VRTIĆ

Osnivač cistercitskog reda Bernard iz Clairvauxa, francuski katolički svetac, crkveni naučitelj, filozof, mistik i teolog je 1113. godine rekao: "Najviše se nauči u šumi" (Clairvaux, 2014). Prvi šumski dječji vrtići započeli su s radom ranih 1900-ih. Od 1950. pokret je rastao eksponencijalno u europskim zemljama, posebno u Švedskoj, Danskoj, Njemačkoj, Švicarskoj i Velikoj Britaniji (Peterson, 2013). Učenje na otvorenom dio je švedskog školstva već više od 100 godina, no pojam *friluftsliv*, ili „slobodni život na zraku" prvi put je spomenut u dokumentima švedskog kurikuluma 1928. godine. Otprilike u isto vrijeme kada se 1950-ih gradio koncept šumske škole u Danskoj, švedski bivši vojnik Goesta Frohm stvorio je ideju o Skogsmulleu, četiri izmišljena lika za poučavanje djece o prirodi. Njemačke šumske škole, također poznate kao *Waldkindergarten* ili *Waldkitas*, počele su se pojavljivati u Njemačkoj 1960-ih, ali prvi njemački šumski dječji vrtić nije bio službeno priznat kao vrtić koji podržava država sve do 1993. godine. Vrtići na otvorenom u Njemačkoj nude mješavinu šumskog i tradicionalnog vrtića u kojima djeca obično provode jutro u šumi, a poslijepodne unutar prostora vrtića. Koncept edukacije na otvorenome uveden je u Ujedinjenom Kraljevstvu 1995. godine kada je grupa predavača i odgajatelja djece i medicinskih sestara s koledža Bridgewater u Somersetu posjetila dansku školu na otvorenome (Warden, 2012). U nastavku ću se detaljnije osvrnuti na primjere „šumske pedagogije“ koja se provodi u nekim od spomenutih europskih država.

2.1. Šumski vrtići u Danskoj i Švedskoj

Začetke šumske pedagogije nalazimo u Švedskoj, gdje je 1892. godine osnovana organizacija pod nazivom „*friluftsförbundet*“, što bi na hrvatskom značilo obrazovanje na otvorenom ili svježem zraku. Ta organizacija nudila je tijekom cijele godine za sve uzraste u prirodnom okruženju razne igre i radionice (Miklitz, 2011). Za djecu predškolske dobi sredinom 20. stoljeća formira se posebna grupa u sklopu gore navedene organizacije. Ti prvi pedagoški utjecaji iz Švedske ostavljaju traga i u susjednoj državi Danskoj (Bentsen, 2009). Sredinom pedesetih godina Ella Flatau odlazi ponajprije sa svojom djecom, kasnije i s djecom iz svog susjedstva, na izlete promatranja prirode, prirodnih pojava kao i na igru u šumu. Iz toga se postepeno razvija inicijativa roditelja, kojom se ubrzo 1953. godine osniva i prvi šumski vrtić u mjestu Sölleröd (Miklitz, 2011). Prema Nielsu Ejbye-Ernstu, danskom istraživaču na Sveučilištu u Kopenhagenu, počeci nastanka „Hodajućeg vrtića“ Elle Flatau

bili su izuzetno teški. „Hodajući vrtić“ nije imao podršku lokalnih vlasti i isključivo se financirao iz priloga roditelja (Williams-Sieghedsen, 2017). Ta situacija se bitno promijenila krajem šezdesetih i početkom sedamdesetih godina 20. stoljeća, kada su žene dobile važno mjesto u svijetu rada.

Tada potražnja za vrtićima postaje ogromna, s toga lokalne vlasti otvaraju brojne vrtiće, uključujući i one po modelu Elle Flatau. Takav način rada predškolskih odgojno-obrazovnih institucija održao se u Skandinaviji dandanas i poslužio je kao primjer ostalim državama u stvaranju svojih „šumskih vrtića“ (Stasiuk, 2017).

2.2. Šumski vrtići u Njemačkoj

„Hodajući vrtići“ nakon Drugog svjetskog rata otvaraju se i u Njemačkoj (Wiesbaden-Dambachtal). Friedel Knecht, koja je u to vrijeme vodila ustanovu za edukaciju za skrb i njegu djece, brinula se o 10 – 12 djece. Djecu bi ujutro preuzela iz njihovih kuća te otišla s njima u šetnju iz doline do gradske šume (Miklitz, 2011). Prvi službeni šumski vrtić u Saveznoj Republici Njemačkoj osnovan je 1968. godine od strane Ursule Sube u Wiesbadenu, također iz prijekne nužde. Ona je redovito četvero djece svojih susjeda vodila u šetnje šumom jer se nitko nije mogao o njima skrbiti dok su roditelji radili. Slično kao i kod Elle Flatau, maloj grupici od četvero djece postepeno se počelo pridruživati sve više i više djece, čiji roditelji nisu mogli dobiti mjesto u vrtiću (Schede, 2000).

Kako Ursula Sube nije bila educirana odgojiteljica, nije imala prava na javna sredstva financiranja, pa se financirala isključivo priložima roditelja. Krajem osamdesetih godina 20. stoljeća njezina šumska družina dobila je službenu radnu dozvolu, no uz određene uvjete. Mogla je i dalje s djecom ići sama u šumu, ali je broj djece bio ograničen na njih maksimalno 15. Iz njezina oblika skrbi nisu se razvile daljnje inicijative ili ispostave, jer ista u ono vrijeme, uopće nije imala saznanja o postojanju danskih šumskih vrtića. Njezina šumska inicijativa egzistira još do dana današnjeg (Schede, 2000). Godine 1991. buduće odgojiteljice Kerstin Jensen i Petra Jäger u jednom stručnom pedagoškom časopisu nailaze na članak o šumskim vrtićima u Danskoj, njihovu konceptu i sadržaju, koji im pobuđuje interes. Odlaze na hospitaciju u različite danske šumske vrtiće, razvijaju svoj koncept, osnivaju udrugu i uspijevaju uvjeriti gradske vlasti da prihvate financiranje novog projekta. Slijedom toga, 1993. godine, otvara se prvi državni šumski vrtić u Flensburgu. Zahvaljujući publikacijama i drugim intenzivnim oblicima odnosa s javnošću i mnoštvom posjetitelja, osnivaju se 1994. godine novi šumski vrtići u Berglenu (Baden-Württemberg) i Lübecku (Miklitz, 2011). Na

mrežnoj stranici „Savezne udruge prirodnih i šumskih vrtića“ stoji podatak da u Njemačkoj do danas postoji oko 2000 šumskih vrtića uz rastući trend daljnjih osnivanja (Schulte Ostermann, 2023).

2.3. Šumski vrtići u Hrvatskoj

Francesca Miličević, diplomirana psihologinja, vlasnica Obrta za obiteljsko čuvanje djece u suradnji s udrugom „Heartface“, započinje 2019. godine projekt pod nazivom „Šumska djeca“ u Puli koji rezultira istoimenim šumskim vrtićem. Cilj joj je, uz pomoć dvoje strastvenih odgojitelja, djeci pružiti maksimalnu slobodu, spoznaju o sebi i svijetu na najprirodniji način – u prirodi. Važnim smatra uključenost čitave obitelji u rad vrtića kako bi time jačali osjećaj zajedništva unutar obitelji. Njihov vrtić nudi poludnevne i cjelodnevne boravke za djecu od tri do šest godina kao i subotnje šumske radionice. Koriste se isključivo organskom hranom iz svog vrta, samoniklim biljem i pripremaju isključivo samoniklu hranu. Skupljaju ljekovito bilje u šumi, suše ga i od njega prave biljne čajeve, po principu: *sve što je prirodno - dobro je!* U šumi podižu kamp za vrijeme ručka ili lošeg vremena, a ljeti spavaju u hammockima među krošnjama. Primaju maksimalno dvanaestero djece i trenutačno su popunjeni. Financira se donacijama i članarinama roditelja (Miličević, 2019).

Spomenuti šumski vrtići su temeljeni na waldorfskoj pedagogiji, koju je utemeljio Rudolf Steiner, Austrijanac rođen u Hrvatskoj u Kraljevcu. Kako je bio posvećen proučavanjem religije i znanosti, 1913. godine osniva svoj filozofsko-religiozni pokret pod nazivom *antropozofija*. Od 1919. godine, nakon otvaranja prve Waldorfske škole u Stuttgartu, pokret se počeo širiti po Njemačkoj, Austriji i Švicarskoj. Jedan od glavnih ciljeva Steinerove antropozofije i pedagogije su između ostalog bili i samoodgoj uz pomoć odgojitelja prema idealima slobode jednakosti i sveljudskog bratstva (Bezić, 1999). Dobar primjer waldorfske pedagogije u praksi je waldorfski vrtić „Šumska vila“ nadomak Zagreba koji je sa svojim radom počeo 2009. godine. Započeo je kao udruga roditelja i prijatelja waldorfske pedagogije. Brzi ritam života, digitalizacija društva, pomanjkanje prostora i uvjeta za djecu, nedostatak opuštenog življenja doveli su do ideje nastanka „Šumske vile“ (Panić, 2017). Vernesa Šafran, glavna odgajateljica i osnivačica ovog waldorfskog vrtića također ističe važnost otvaranja šumskih vrtića u Republici Hrvatskoj, ponajviše zbog nedovoljnog boravka djece u prirodnim okruženjima. Priroda upravo taj uvjet „kreira i njeguje te potiče razvoj duhovnog, duševnog i tjelesnog bića djeteta tako da ono postaje sigurnije u svoje mogućnosti, snalažljivije u životu, istančanijih osjetila i kreativnije“ (Šafran, 2013). Vrtić „Šumska vila“ ima svoju livadu i

uređenu šumu, vrt, igralište i park. Za 14-ero djece od tri do šest godina brinu se dvije odgojiteljice, a jednom tjedno djeca imaju sat euritmije koji vodi dipl. euritmist Alen Guca, učitelj iz Waldorfske škole u Zagrebu. Dva puta tjedno djeca uče i engleski jezik. Pored slobodne igre djeca imaju i umjetničke i praktične aktivnosti poput modeliranja glinom i pčelinjim voskom, vezom, šivanjem i filcanjem vune, kuhanja, zatim uređenja šume i cvjetnjaka, euritmije i mnogih drugih.

U organizaciji Grada Zagreba, Gradskog ureda za obrazovanje, kulturu i šport, program *Djeca u prirodi* (<http://www.vrtic-trnoruzica.zagreb.hr/default.aspx?id=50>) namijenjen je dječjim vrtićima grada Zagreba, u kojem djeca starije vrtićke dobi pet dana borave u prirodi *Grada mladih*, u društvu svoje vrtićke skupine i vrtićkih odgajatelja. Djeca koja sudjeluju u programu smještena su u paviljonima čije su spavaonice i sanitarni čvor posebno uređeni i opremljeni za njihov prihvata. Osim u prirodi, ovaj cjelodnevni program se provodi i u tematski uređenim učionicama opremljenima suvremenom didaktikom i igračkama. Ovaj projekt osmišljen je kako bi djeci u tradicionalnim vrtićima omogućio što više neposredan dodir s prirodom i upoznao ih sa ekološkim načinom ponašanja i življenja. U blizini se nalazi seosko imanje, gdje se djeca mogu igrati s kozlicima, doživjeti neke životinje u njihovim staništima ili obići obližnje jezero koje je prepuno riba, žaba i kornjača. Hrana se poslužuje u restoranu, i primjerena je uzrastu djece kojoj se ujedno želi približiti zdrav način ishrane. U dječjem vrtiću „Ivana Brlić Mažuranić“ (Dubrava), navedeni projekt dio je programa vrtića (Mažuranić, 2013).

Odgojitelji i roditelji su u urbanim sredinama u Republici Hrvatskoj zasigurno prepoznali benefit šumskih vrtića, ali birokracijski procesi, manjak financijskih sredstava i premalo sluha političkih struktura za alternativni odgojno-obrazovni oblik učenja, kamen su spoticanja u stvaranju i otvaranju službenih šumskih vrtića. Evidentno je, da se djeca sve više otuđuju od prirode, ne poznaju njezine resurse, malo se kreću, prednost daju brznoj hrani, a ne zdravoj, prepuštena su većinom digitalnim i nadasve neprimjerenim sadržajima koji rijetko razvijaju dječju maštu i kreativnost, a potiču već u ranoj dobi razvoj skolioze, pretilosti, anksioznosti, depresije, i ovisnosti te slabe dječje imunološke sustave (Rogović, 2020). Smatram kako će Republika Hrvatska još dugo kaskati za sjevernom i centralnom Europom po pogledu osnivanja i podrške alternativnim vrtićima.

3. ŠUMSKI VRTIĆ U PRAKSI - ISTRAŽIVAČKE AKTIVNOSTI

3.1. Ciljevi istraživanja

Ciljevi istraživanja su ispitati stavove roditelja i odgojitelja o konceptu i pedagogiji „šumskog vrtića“ putem anketnih upitnika u kojima se nastoji istražiti jesu li roditelji i struka upućeni u benefite „šumskog vrtića“, koliko su upućeni u načela *outdoor-curriculum*a, uviđaju li njegove prednosti u odnosu na tradicionalni tip vrtića te bi li ikada upisali svoje dijete u šumski vrtić ili u njemu radili. Također su se, u sklopu ovog rada, promatrali i odgovori i ponašanje djece koja su iskusila dio šumske pedagogije u sklopu šumske družbe „*BuDo*“ u šumskom okruženju.

3.2. Metodologija istraživanja

Kako bih ispitala mišljenje roditelja i odgojitelja o šumskoj pedagogiji, sastavila sam dva upitnika na platformi Google-obrasci koje sam postavila na preko 50 stranica društvene mreže Facebook. Jedan anketni upitnik je bio namijenjen roditeljima, drugi odgojiteljima. Anketni upitnik za roditelje sadržavao je 20 pitanja, od kojih se na devet pitanja moglo odgovoriti s DA ili NE, kod osam pitanja je bio moguć višestruki izbor odgovora i na tri pitanja se trebalo odgovoriti opisno. Anketni upitnik za odgojitelje sadržavao je sveukupno šest pitanja od kojih se na tri pitanja odgovaralo s DA ili NE, a na tri pitanja su odgojitelji trebali odgovoriti opisno. Anketno ispitivanje je u potpunosti bilo anonimno.

Kako bih ispitala ponašanje djece koja inače pohađaju konvencionalni vrtić u šumskom okruženju, osnovala sam šumsku družbu u mojem zavičaju, okruženom beskrajnom prirodom, šumama, jezerima, potocima, izvorima i brdima. S djecom čiji su roditelji bili zainteresirani za njihov pojačani boravak u prirodi sam u odabranoj lokaciji, oko dva kilometra udaljenog od mogega mjesta stanovanja, na izvoru „*Bukovac*“ u mjestu Dobrovac, Požeško-slavonska županija, provela vrijeme u šumi nedjeljom u između prosinca 2022. godine i srpnja 2023. godine, kako bi djeca u šumskom okruženju proživjela sva godišnja doba. Mentorica mi je na tom putu bila Mirela Sabo, diplomirana odgojiteljica s 23 godine radnog iskustva u gradskom vrtiću „*Maslačak*“ Pakrac. Nakon održanog roditeljskog sastanka šumska družba krenula je sa svojom avanturom 4. prosinca 2022., te se održavala nedjeljom u vremenu od 10.00 do 15.00 sati. U sinergiji s djecom, njihovim prvim doživljajem izvora, šume, čistog zraka, dugog puta i nepregledno lijepe prirode, ali i drvene kućice imena *Divan*

od koje smo kretali, ondje pripremali doručak, provijant za na put i u koju smo se vraćali kako bi pripremili ručak i nakon toga još oproštajni krug uz pregršt razgovora o doživljenom u šumi, dolazimo do imena šumske družbe koje glasi "BuDo". Nastaje kao igra riječi iz: Bu – Bukovac (ime izvora) i Do – Dobrovac (naziv mjesta). Ime šumske družbe „BuDo“ je djecu asociiralo na nešto: veselo, brzo, okretno, okruglo, nešto što teče i nešto što je stalno nasmijano.

3.3. Rezultati

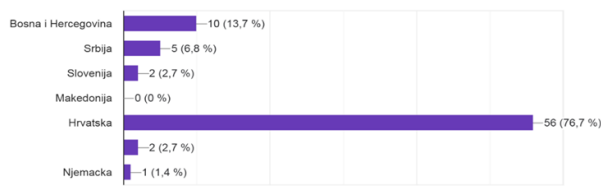
U istraživačkom (anketnom) dijelu završnog rada sudjelovalo je 86 roditelja i 112 odgojitelja, a sveukupno 198 ispitanika. Rezultati provedenih anketa predstavljeni su u postocima. Pitanja postavljena u anketi većinom su zatvorenog tipa. Rezultati nisu predloženi pojedinačno zbog velikog broja ispitanika.

3.3.1. Anketa provedena sa roditeljima

Anketnim upitnikom željela sam utvrditi koliko su roditelji otvoreni i upućeni prema novim oblicima skrbi i obrazovanja djece, kakvim informacijama raspoložu o egzistenciji šumskih vrtića u Republici Hrvatskoj i njihovom *outdoor-curriculumu*, što smatraju koje su prednosti, a koji nedostaci šumskih vrtića u odnosu na tradicionalne, te bi li svoje dijete upisali u šumski vrtić da postoji u njihovu mjestu stanovanja.

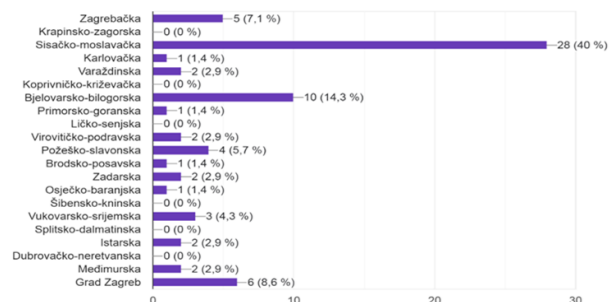
Na prvo pitanje anketirani roditelji moraju odabrati u kojoj državi im je boravište. Najveći je broj ispitanika iz Hrvatske, drugi znatniji broj je iz Bosne i Hercegovine, a slijede Srbija, Slovenija, Njemačka i ostale zemlje (Slika 1a). Na pitanje vezano uz županiju boravišta ispitanika, najveći ih je broj odgovorilo kako je iz Sisačko-moslavačke županije. Drugi znatniji broj ispitanika je iz Bjelovarsko-bilogorske, a slijede ih Grad Zagreb, Zagrebačka županija, Požeško-slavonska, Vukovarsko-srijemska, Istarska, Međimurska, Virovitičko-podravska, Varaždinska, Zadarska, Karlovačka, Primorsko-goranska, Brodsko-posavska i Osječko-baranjska. Iz Krapinsko-zagorske, Koprivničko-križevačke, Ličko-senjske, Šibensko-kninske, Splitsko-dalmatinske i Dubrovačko-neretvanske županije nije bilo nijednog ispitanika (Slika 1b).

U kojoj je državi Vaše boravište?
73 odgovora

a)

U kojoj županiji je Vaše boravište?
70 odgovora

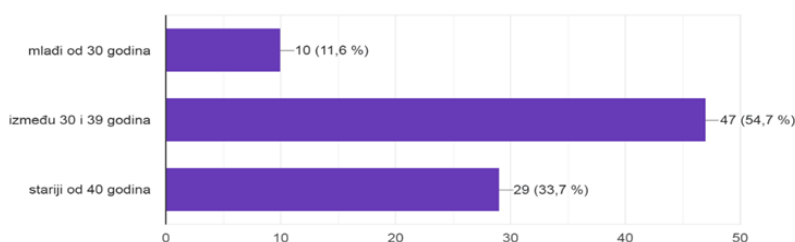

b)

Slika 1. Prikaz boravišta ispitanika: a) država te b) županija (unutar Republike Hrvatske).

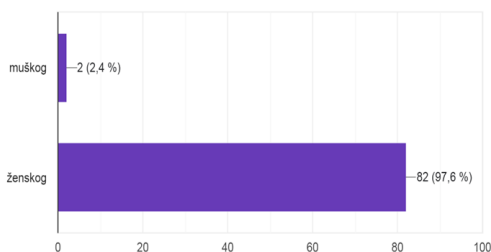
Treće pitanje vezano je uz dob ispitanika. Ispitanici su mogli samostalno izabrati u kojoj se dobnoj skupini nalaze. Najviše ispitanika ima između 30 i 39 godina, potom slijede ispitanici stariji od 40 godina, a najmanje ih ima mlađih od 30 godina (Slika 2). U četvrtom pitanju saznajemo spolnu strukturu ispitanika. Rezultati pokazuju na većinski udio ženskih ispitanika (Slika 3).

Koliko ste stari?
86 odgovora

Slika 2. Dob ispitanika.

Kojeg ste spola:
84 odgovora

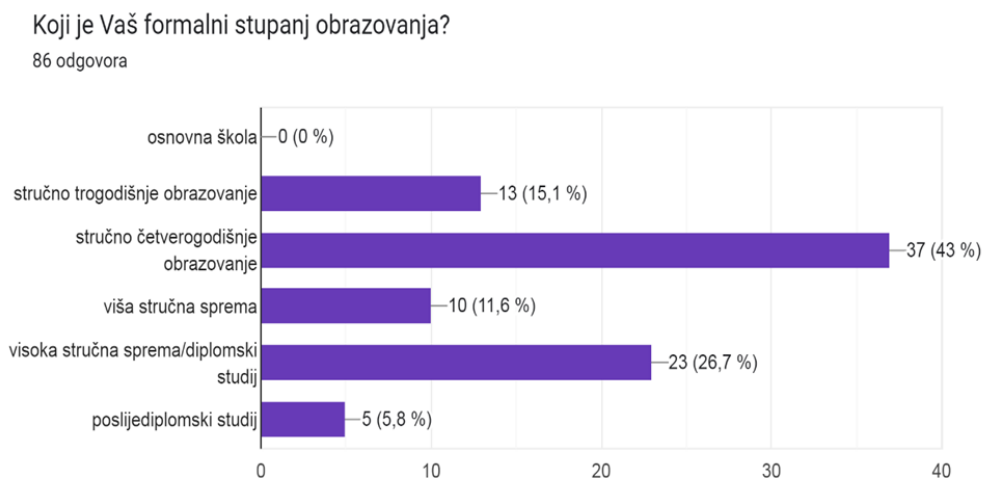

Slika 3. Struktura ispitanika prema spolu.

U petom pitanju saznajemo razinu obrazovanja ispitanika. Većina ispitanika ima srednju stručnu spremu, za kojom slijedi visoka stručna sprema, zatim stručno trogodišnje

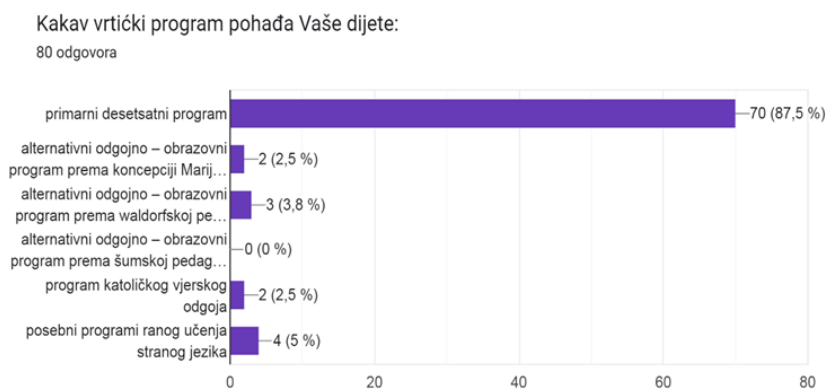

obrazovanje, viša stručna sprema i poslijediplomski studij. Rezultati pokazuju kako među ispitanicima nije bilo osoba sa samo završenom osnovnom školom (Slika 4).

Slika 4. Formalni stupanj obrazovanja ispitanika.

U šestom pitanju ispitanici su trebali izabrati vrtićki program koje njihovo dijete pohađa. Većina ispitanika odgovorilo je kako njihova djeca pohađaju primarni desetosatni program. Ispitanici potom odabiru posebni program ranog učenja engleskog jezika, dok je nekoliko djece u programu waldorfske pedagogije. Najmanje je djece u obrazovnom programu Montessori i katoličkog vjerskog odgoja, dok program prema šumskoj pedagogiji ne pohađa nijedno dijete ispitanika (Slika 5).

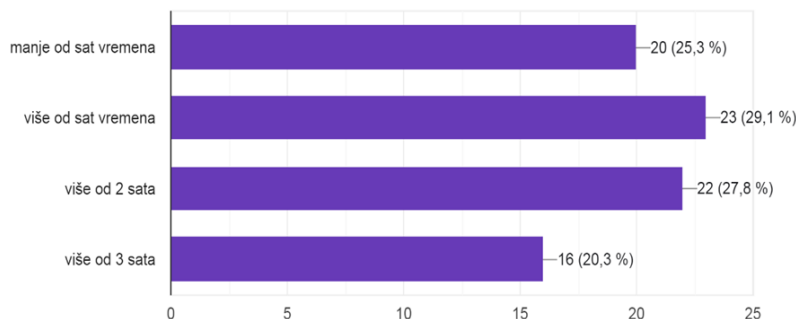

Slika 5. Vrtićki programi koje pohađaju djeca ispitanika.

U sedmom pitanju ispitanici su trebali odgovoriti koliko sati njihova djeca u primarnom desetosatnom programu provode vani na zraku. Najviše ispitanika je odgovorilo da njihova djeca provode više od sat vremena i više od dva sata na svježem zraku. Manji je postotak

djece koja provode manje od sat vremena na zraku i više od tri sata na svježem zraku (Slika 6).

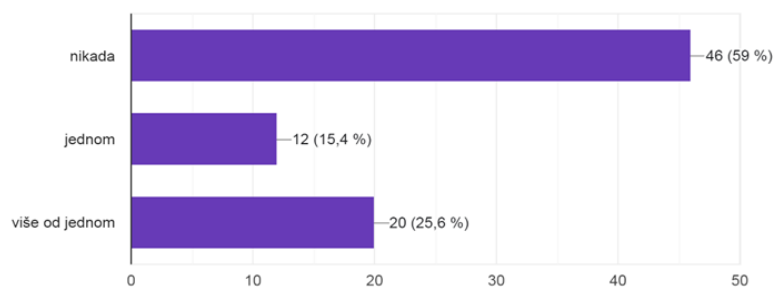
Ako vaše dijete pohađa primarni desetsatni vrtički program, koliko vremena dnevno provodi vani na zraku?
79 odgovora

Slika 6. Prikaz vremena koje djeca ispitanika dnevno provode na otvorenom.

Sljedeće pitanje vezano je uz frekvenciju posjeta vrtičkih grupa djece ispitanika šumama. Rezultati su bili poražavajući jer je veći dio ispitanika odgovorio da nikada sa svojom grupom nisu bili u šumi, a manje ih je odgovorilo da su bili jednom ili više od jednom (Slika 7).

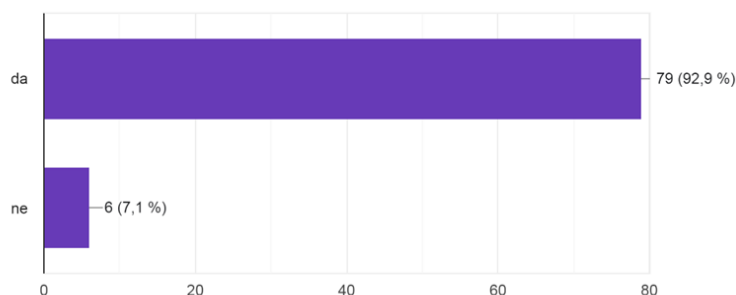
Ako vaše dijete pohađa primarni desetsatni vrtički program, koliko puta je njihova vrtička grupa bila u posjetu šumi?
78 odgovora

Slika 7. Prikaz učestalosti boravka vrtičke grupe djece ispitanika u šumi.

Sljedeće pitanje ispituje u kojoj mjeri roditelji smatraju da je šuma siguran okoliš za njihovo dijete. Većinski je dio ispitanika odgovorio da šumu smatraju sigurnim okolišem za njihovo dijete, dok ju manji dio ispitanika ne smatra sigurnim okolišem (Slika 8).

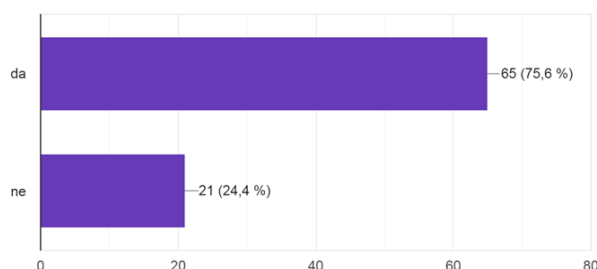
Smatrate li da je šuma siguran okoliš za Vaše dijete?
85 odgovora

Slika 8. Mišljenje ispitanika o sigurnosti šumskog okruženja kao okoliša za boravak njihova djeteta.

Nadalje je postavljeno pitanje o tome, da li bi djeca trebala boraviti vani bez obzira na vremenske uvjete, tj. za vrijeme kiše, snijega, vjetra - većina ispitanika je odgovorilo potvrdno (Slika 9).

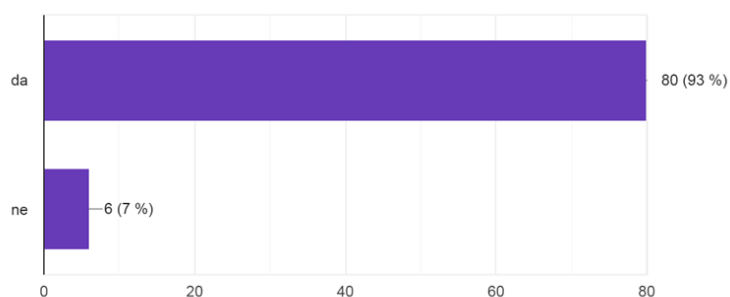
Smatrate li da bi djeca trebala vani boraviti bez obzira na vremenske prilike, tj. i za vrijeme kiše, snijega, vjetra?
86 odgovora

Slika 9. Stav ispitanika o sigurnost djece u prirodi tijekom vremenskih nepogoda.

Iduće je pitanje usmjereno na važnost igre u blatu, koja je važna za motorički i kognitivni razvoj djeteta. Najveći broj ispitanika potvrđuje kako je važno da se djeca igraju u blatu, a znatno manji broj odgovara da igra u blatu ne igra ulogu u motoričkom i kognitivnom razvoju njihova djeteta (Slika 10).

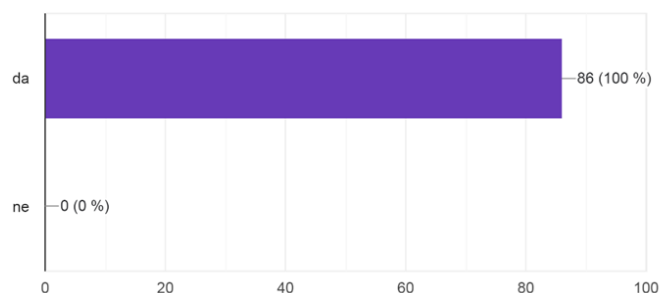
Smatrate li da je slobodna igra u blatu važna za motorički i kognitivni razvoj Vašeg djeteta?
86 odgovora

Slika 10. Stav ispitanika o važnosti slobodne igre za kognitivni i motorički razvoj djeteta.

U odgovorima na sljedeće pitanje ispitanici su bili 100% usuglašeni smatrajući da su orijentacija u prostoru i razvoj samostalnosti važne za kognitivni i tjelesni razvoj djeteta (Slika 11).

Smatrate li da su aktivnosti orijentacije u prostoru i razvoja samostalnosti važne za kognitivni i tjelesni razvoj Vašeg djeteta?
86 odgovora

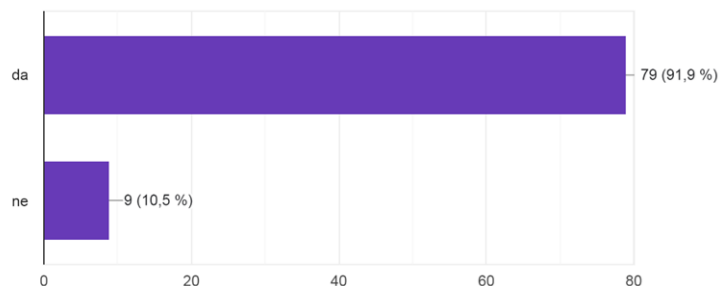

Slika 11. Stav ispitanika o važnosti aktivnosti orijentacije u prostoru i razvoja samostalnosti za kognitivni i tjelesni razvoj djeteta.

Iduće pitanje preispituje stav roditelja o tome može li djetetu biti lakše suočiti se sa strahom od životinja ako bi redovito boravilo u šumi. Većina se ispitanika složila da bi boravak u šumi djeci prevenirao pretjerani strah ili pomogao u prevladavanju straha od životinja ako je isti već etabliran (Slika 12).

S obzirom da dijete u 4. godini razvija strah od životinja, smatrate li da bi mu redovni boravak u šumi pomogao u lakšem prevladavanju tih strahova?

86 odgovora

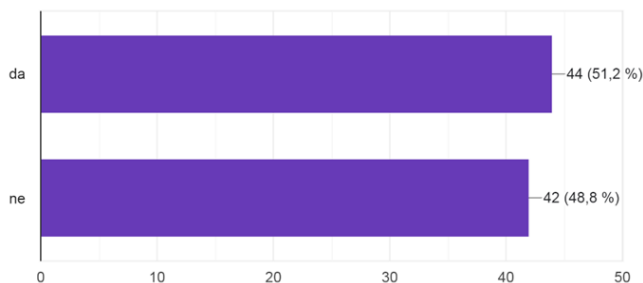

Slika 12. Stav ispitanika o korisnosti boravka u šumi za lakše prevladavanje strahova od životinja.

Sljedeće pitanje ispituje koliko su roditelji upoznati s informacijom da postoje šumski vrtići. Rezultati ankete bili su gotovo izjednačeni. Značajan postotak ispitanika zna o postojanju šumskih vrtića, no isto tako, značajan postotak ispitanika nije upoznat s informacijom o postojanju šumskih vrtića (Slika 13).

Jeste li čuli za šumski vrtić?

86 odgovora

Slika 13. Informiranost ispitanika o postojanju šumskih vrtića.

U sljedećem su pitanju ispitanici (koji su u prethodnom pitanju odgovorili da su čuli za šumski vrtić) trebali navesti nekoliko prednosti šumskog vrtića.

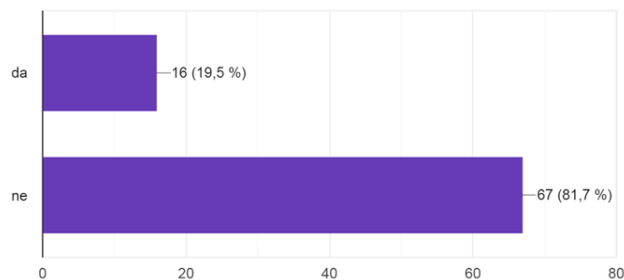
U svojim su odgovorima isticali sljedeće prednosti:

- „Svjež zrak.“
- „Razvoj motoričkih sposobnosti.“
- „Zdravi suživot s prirodom.“
- „Jačanje imuniteta.“
- „Upoznavanje biljnog i životinjskog svijeta.“

- „Razvoj samostalnosti i snalažljivosti.“
- „Bolji razvoj pažnje i koncentracije.“
- „Istraživanje okoline.“
- „Potiče razvoj mašte.“
- „Manje viroza jer su vani na svježem zraku.“
- „Slobodna igra.“
- „Jačanje mišića i kondicije.“
- „Stjecanje znanja i vještina.“

Iduće pitanje istražuje mišljenje ispitanika o postojanju nedostataka koncepta šumskih vrtića u odnosu na vrtiće klasične pedagogije. Većina ispitanika ne smatra kako u šumskim vrtićima postoje nedostaci u odnosu na tradicionalne vrtiće (Slika 14).

Smatrate li da u konceptu šumskih vrtića postoje i neki nedostaci u odnosu na klasičnu pedagogiju ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja?
82 odgovora

Slika 14. Stav ispitanika o postojanju nedostataka u konceptu šumskih vrtića.

Ispitanici koji su u prethodnom pitanju odgovorili kako smatraju da postoje nedostaci koncepta šumskog vrtića, ovdje su trebali navesti nekoliko nedostataka šumskog vrtića. Odgovori su bili sljedeći:

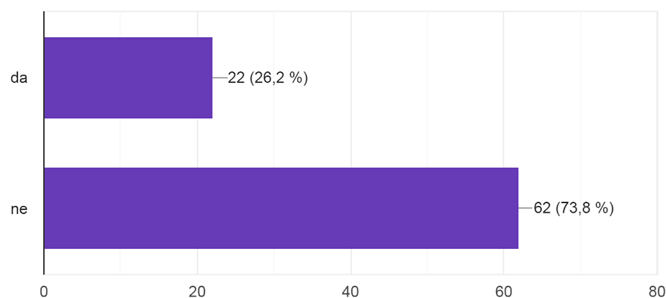
- „Nikada se ne mogu isključiti opasnosti od divljih životinja.“
- „Mislim da odgojitelji nisu kvalificirani za takav način rada.“
- „Nije dovoljno prilagođeno.“
- „Vremenske (ne)prilike.“
- „Manje učenja osnova za prvi razred.“
- „Ne bi trebali biti u šumi kada je jak vjetar, jer postoji opasnost od pada grana.“
- „Mislim da oba koncepta imaju svoje kvalitete i trebala bi biti zastupljena. Ne treba se jedan karakterizirati kao dobar, a drugi kao loš.“

Sljedeće pitanje se odnosilo na kompetencije koje će dijete steći prilikom pohađanja šumskog vrtića, a da razvoj tih kompetencija nije dovoljno potican u ostalim konceptima vrtićkih programa. Trideset i šest ispitanika je dalo sljedeće odgovore:

- „Ekološku osviještenost, empatiju prema živim bićima, inovativne energije.“
- „Bit će zdravija, jer borave na zraku uz slobodnu igru.“
- „Snalaženje u prirodi, više motoričkih igara.“
- „Samostalnost, odlučnost, samouvjerenost, ravnoteža, snaga, kondicija, imunitet.“
- „Bolji razvoj grube motorike.“
- „Više će cijeniti prirodu, briga o prirodi, odgovornost prema okolišu.“
- „Orijentacija u šumi“.
- „Razvijaju svjesnost koliko nam priroda znači i koliko je moramo čuvati, zdraviji su u svakom slučaju, neki vrtići čak uzgajaju svoj vrt u kojemu djeca spoznaju odakle hrana dolazi na stol i da ne raste po prodavaonicama.“
- „Svijest o tijelu u prostoru, koordinaciju, ravnotežu.“
- „Samostalnost u praktičnim i spoznajnim situacijama.“
- „Veća radoznalost, veća osjetljivost čula, umijeće primjene alata u rješavanju problema.“
- „Nije stvar u kompetencijama, već u generalnom zdravlju.“

Sljedećim pitanjem željela sam saznati imaju li ispitanici saznanja o konceptu domaćinstva u šumskom vrtiću koji uključuje pripremu hrane, samostalnost pri odradi tehničkih poslova (pranja posuđa, pospremanja tanjura, metenja poda i sl.) i samoodrživost. Većina ih je odgovorila kako nemaju takvih saznanja (Slika 15).

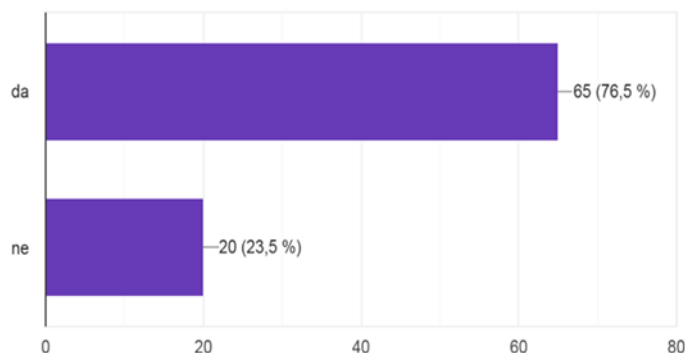
Jeste li znali da djeca u šumskom vrtiću sudjeluju u pripremanju doručka, užine i ručka te tehničkim poslovima (primjerice pranje, brisanje, pospremanje tanjura, metenje poda i slično)?
84 odgovora

Slika 15. Upoznatost ispitanika o prisutnosti domaćinstva u konceptu šumskog vrtića.

Zadnje pitanje ispituje stavove o mogućem upisu djeteta u šumski vrtić, ako bi isti postojao u njihovu mjestu stanovanja. Većinski je dio ispitanika potvrdno odgovorio, odnosno izjavili su kako bi upisali svoje dijete u šumski vrtić (Slika 16).

Da u Vašem mjestu stanovanja postoji šumski vrtić, biste li Vaše dijete upisali u njega?
85 odgovora

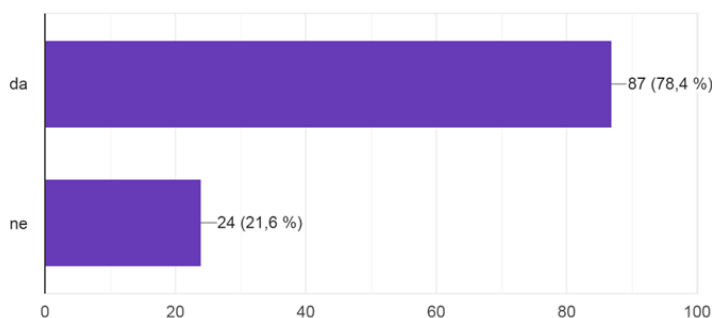
Slika 16. Stav ispitanika o potencijalnom upisu njihova djeteta u šumski vrtić.

3.3.2. Anketa provedena sa odgojateljima

Anketa za odgojitelje sadržavala je šest pitanja. Tri su pitanja zatvorenog tipa, odnosno odgovor je bio ponuđen, dok su na tri pitanja odgojitelji mogli proizvoljno odgovoriti.

Prvo je pitanje postavljeno odgojiteljima o tome bi li radili u šumskom vrtiću. Anketa prikazuje kako bi većina ispitanika voljela raditi u šumskom vrtiću, a znatno je manji broj onih koji ne bi (Slika 17).

Biste li radili u šumskom vrtiću?
111 odgovora

Slika 17. Spremnost odgojitelja na rad u šumskom vrtiću.

U drugom pitanju odgojitelji trebaju odgovoriti smatraju li da je šumski vrtić sigurno mjesto za dijete. Većina je ispitanika odgovorila kako smatra šumski vrtić sigurnim mjestom za dijete (Slika 18).

Slika 18. Mišljenje odgojitelja o sigurnosti šumskog vrtića za dijete.

U idućem su pitanju odgojitelji navodili prednosti i nedostatke šumskog vrtića u odnosu na tradicionalni vrtić. Na ovo je pitanje odgovorilo 106 odgojitelja, a zbog opsežnosti odgovora, predstaviti ću samo neke.

Neke od prednosti šumskog vrtića navedenih od strane odgajatelja:

- „Prednost upoznavanja prirode i svega oko nje, što regularni vrtić nije u mogućnosti.“
- „Svježiji zrak, okolina prirodna, istraživački pristup radu što oblikuje svaki dan kao nešto novo, više fizičke aktivnosti djece, zdravlje!“
- „Prednosti su razvoj motoričkih sposobnosti, samostalnost, emocionalna zrelost...“
- „Istraživanje, iskustveno učenje, razvijanje kreativnosti, inteligencije i maštovitosti iz stvarnog života, a ne glumljenje života.“
- „Bolja povezanost sa svojim istinskim Bićem, sa svojom pravom prirodom.“
- „Stvaranje imuniteta, razvoj svakodnevnih navika.“
- „Sloboda - rizična igra, boravak na zraku, povezanost djece i prirode, veća kreativnost i mašta, više motoričkih aktivnosti.“
- „Kroz razvoj motorike djeca brže razvijaju i druga područja, a u šumskom vrtiću motorika je prvo područje razvoja. Osim toga odličan je za imuni sustav te alergije.“
- „Smatram da je šumski vrtić i ideja odgoja djece u prirodi ideja koja bi se trebala sve više primjenjivati u modernim kurikulumima vrtića te da bi svi trebali težiti idealima

koje on postavlja. Razvoj istraživačkog duha u slobodnom pokretu na samom izvoru informacija – u prirodi. To je mjesto gdje se igra i učenje prepliću i gdje se dijete razvija u jedinstvenu jedinku sa svim svojim potencijalima. Okruženje neoblikovanim i prirodnim materijalima, pregršt raznih podloga za kretanje na prirodne načine i istraživanje bez granica je ono što je djeci potrebno kako bi se razvila u svim sferama njihova života.“

Neki od nedostataka šumskog vrtića navedenih od strane odgajatelja:

- ”Nedostaci su očekivanja roditelja (djeca moraju biti čista).”
- ”Teže je organizirati neke vođene aktivnosti, pripreme za školu i slično i broj djece u skupini, ako bi i dalje bio puno preko dozvoljenog broja kao u većini naših vrtića onda bi rad u takvom vrtiću bio prilično stresan.”
- „Nedostatak je lošija priprema za školu.“
- ”Ozljeđivanje djece i nespremnost roditelja na takve situacije.”
- „Nedostatak nedovoljna informiranost i spremnost odgajatelja na provođenje istog.“
- “Higijenski i klimatski uvjeti.”
- “Bube, krpelji, komarci.”
- “Prednosti nema, a mana puno ima.”

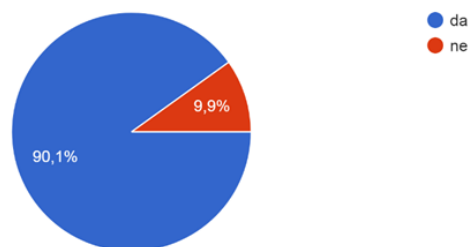
Četvrto pitanje se odnosilo na primjer dviju aktivnosti koje bi odgojitelji s djecom provodili tijekom boravka u šumi. Neki od odgovora odgajatelja bili su sljedeći:

- ”Šetnja šumom, upoznavanje biljaka i drveća.”
- ”Tjelesne i istraživačke aktivnosti (penjanje, skakanje, puzanje, provlačenje i promjene u prirodi tijekom različitih godišnjih doba).”
- „Land-art aktivnosti, sakupljačke aktivnosti.“
- ”Gradnja kućice od grana, penjanje na stabla, proučavanje kore povećalom.”
- ”Na proplanku pričanje priča, sakupljanje šumskih plodova.”
- “Skakanje u blato.”
- ”Šumski poligoni, 'od sjemenke do ploda'.”
- ”Proučavanje otisaka, snalaženje u prostoru.”
- ”Paljenje logorske vatre, podizanje šatora, poligoni, promatranje materijala mikroskopom.”
- “Gradnja skloništa, rezanje grana.”

- ”Gradnja logora, hodanje bosih nogu, grljenje stabala, hodanje po različitim teksturama tla.”
- “Preslikavanje, otiskivanje.”
- ”Igranje neoblikovanim materijalom i upoznavanje biljaka.”
- ”Skupljanje bilja za herbarij.”
- “Jestivi plodovi, prirodni poligoni.”
- “Kopanje i sadnja, šetnja.”
- “Kampiranje, ishrana u prirodi.”
- “Prepoznavanje izvora zvuka, onomatopojom prikaži zvukove koje čuješ.”
- ”Čistiti šumu od otpada, sakupljati drva.”

Peto pitanje odnosilo se na boravak u šumskom okruženju, tj. stav odgojitelja, da li smatraju, da navedeni boravak utječe na bolji razvoj motoričkih, socioemocionalnih, jezično-govornih i spoznajnih sposobnosti djece. Anketa pokazuje kako gotovo svi odgojitelji smatraju da boravak u šumskom okružju pospješuje navedene sposobnosti djece (Slika 19).

Smatrate li da se boravkom u šumskom okruženju bolje razvijaju motoričke, socio-emocionalne, jezično-govorne i spoznajne sposobnosti djece?
111 odgovora

Slika 19. Stav odgojitelja o pozitivnom utjecaju boravka u šumskom okolišu na sposobnosti djeteta.

Posljednje pitanje ispituje koje to sposobnosti pojačano razvija boravak u šumskom okružju. Odgovori su bili sljedeći:

- „Motoričke i spoznajne.“
- „Sigurnost na otvorenom.“
- „Koordinacija pokreta.“
- „Inteligenciju u najširem smislu (Snalaženje u novoj situaciji).“

- „Snalaženje u prostoru i rješavanje problema.“
- „Sposobnost osjetilne percepcije, stjecanje iskustva dodirrom.“
- „Suradnja, razumijevanje, međusobna komunikacija, konfliktne situacije.“
- „Gruba i fina motorika.“
- „Spretnost.“
- „Stjecanje radnih navika.“
- „Motorička spretnost, radoznalost, mašta, suosjećanje s prirodom.“
- „Samostalnost, istrajnost, otpornost, spremnost na suočavanje s nepoznatim situacijama.“
- „Briga o prirodi i o sebi, uključivanje više čula odjednom.“
- „Razmjena iskustva, povezivanje s prirodom, razmišljanje, empatija.“

3.4. Rasprava

U istraživačkom dijelu ovoga rada željela sam utvrditi postoji li kod roditelja i struke svijest o postojanju šumskih vrtića u Republici Hrvatskoj, o njihovim prednostima naspram tradicionalnih vrtića, benefitima provedbe kurikuluma šumskog okruženja naspram tradicionalnog te postoji li želja roditelja na upis djece u šumski vrtić te spremnost odgojitelja na promjenu radnog mjesta iz tradicionalnog u šumski vrtić.

U šumskoj školi ili vrtiću djeca redovito obilaze obližnju šumu i prirodne sredine sa svojim odgajateljima. Nastavno osoblje koristi i razvija različite metode rada za izgradnju znanja, uglavnom na temelju ideja i iskustava djece. Šumski vrtići i šumske škole ne odnose se samo na mjesto u kojem se odvijaju aktivnosti. Biti „šumski“ znači odstupiti od današnjeg standardiziranog odgoja i poučavanja djece, a voditi računa o prirodnim karakteristikama i potrebama odrastanja djece, njihovom prirodnom potrebom za kretanjem, traženjem izazova koji su potrebni za razvoj neurološkog sustava, sloboda, slobodne igre i izgradnje društvenih odnosa. „Šumski“ odgajatelji i odgajateljice traže put povratka prirodi, većoj slobodi kretanja i razmišljanju kakvo smo nekada poznavali, a koju je suvremeni način života potisnuo (Stock Kranowitz, 2003).

Od pozitivnih primjera dobre prakse valja izdvojiti otvorenje prvog šumskog vrtića u Puli. Naime, prateći ekološke i obrazovne trendove, grad Pula u Istri podržao je otvorenje prvog „šumskog vrtića“ otvorenim pod pravnim oblikom *Obrt za čuvanje djece* u zemlji. Takozvani „šumski vrtić“ nudi pravo bezbrižno djetinjstvo, pružajući jedinstvenu mogućnost odrastanja u šumi, među lišćem, blatom, krošnjama i suncem. Djeca se igraju u prirodi i s

prirodom, potpuno slobodni. Iako pod stalnim nadzorom, ondje ih nitko neće spriječiti da sjednu na zemlju, isprljaju se, izuju cipele i skoče u lokvu (Boyer, 2020).

Rezultati koji su ukazali da je najveći broj ispitanika sa područja Republike Hrvatske su bili i očekivani s obzirom na platforme na kojima su ankete bile postavljene. Istraživanjem o učestalosti šumskih vrtića u Europi, došla sam do saznanja da u Srbiji kao i u Bosni i Hercegovini, zemljama koje su inače bogate šumom i prirodnim resursima, ne postoji niti jedan šumski vrtić (Schede, 2000). To saznanje temeljim na internetskoj pretrazi, u kojoj nisam naišla niti na jedan medijski članak ili pak znanstveni rad o istima. Očekivani nisu bili rezultati odaziva ispitanika po županijama. Iako se Sisačko-moslavačka županija nalazi po podacima iz *Državnog zavoda za statistiku* (DZS, 2022) na devetom mjestu po broju stanovnika, najviše ispitanika se odazvalo upravo iz gore navedene županije. Veliki odaziv roditelja iz te županije, proizlazi vjerovatno iz činjenice da u njihovoj županiji postoje samo 33 predškolske odgojno-obrazovne institucije po *Analizi pristupačnosti, kvalitete, kapaciteta i financiranja sustava ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja u Republici Hrvatske iz 2016. godine* te njihove silne želje i potrebe da nešto promijene ili budu dio promjene.

Prema podacima Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo, tijekom zadnjih 10 godina najviše rodilja je u dobi između 30 i 34 godine života (Rodin i sur., 2022), stoga bi to mogao biti jedan od razloga što se najviše ispitanika u anketi nalazilo u dobi između 30 i 39 godina života. Daljnji razlog tom trendu bi mogao biti nestanak obitelji u tradicionalnom smislu, edukacije i razne specijalizacije koje traju duže vremensko razdoblje, a ženama postaju prioritet kako bi osigurale svoj egzistencijalni status (Tisaj Pigac, 2022). S obzirom da je enormna razlika u spolu ispitanika, smatram da ista proističe iz pretežite brige majke u prvoj godini života djeteta kako su iste to vrijeme na porodiljnom. U daljnjem faktor vrijeme igra zasigurno ulogu u ispunjavanju anketa, koju majke za vrijeme svog rodiljnog dopusta imaju više od očeva.

Većina roditelja je primorana, po isteku porodiljnog dopusta, vratiti se na posao. Kako smatram da većina poslodavaca u Republici Hrvatskoj nije spremna uvesti opcije na radno vrijeme (skraćeni radni tjedan, rad od kuće) većina se roditelja vraća na puno radno vrijeme te im ne preostaje prevelika mogućnost upisati dijete u skraćeni dnevni boravak u vrtiću. U daljnjem, posebnih vrtićkih programa nema u izobilju, pogotovu ne u manjim mjestima te isti ili imaju duge liste čekanja ili ograničene kapacitete ili pak financiranje istih premašuje roditeljski budžet (Miljak, 1995). Alternativno odgojno-obrazovni program prema šumskoj pedagogiji, ne pohađa niti jedno dijete ispitanika. Pretpostavka je da šumskih vrtića ili waldorfskih vrtića koji se djelomice vode šumskom pedagogijom ima premalo u Republici

Hrvatskoj, a ti koji postoje, kako većina nije ili sasvim nesrazmjerno, financirana od strane gradova, roditeljima često nisu financijski prihvatljivi.

Rezultat količine vremena provednog na svježem zraku u tradicionalnim vrtićima nije bio iznenađujuć. Iz svog osobnog iskustva s odgojno-obrazovnim ustanovama u svojstvu stručnog suradnika, smatram da odgojitelji nisu bili dovoljno motivirani za boravak na svježem zraku, unatoč preporukama *Kućnog reda* vrtića (Pavasović, 2014) i *Državnog pedagoškog standarda* (MZO, 2008), koji kazuju da se po svim vremenskim uvjetima preporuča izlaziti van, osim u slučaju kada temperature prelaze -10°C , maglovito je vrijeme i puše hladan ili snažan vjetar, a dob djece određuje dužinu boravka na svježem zraku. Najmanje na svježem zraku borave djeca mlađe i starije jasličke dobi, jer su nesamostalna u oblačenju i obuvanju te bi taj angažman „pao“ na odgojiteljice.

Šumski vrtić većina djece tradicionalnih vrtića nije imala priliku niti posjetiti, jer ih naprosto nema u njihovoj blizini i generalno ih je premalo na teritoriju Republike Hrvatske. Ako u daljnjem uzmemo u obzir, da većina djece boravi vrlo malo na svježem zraku, igralištima i terasama tradicionalnih vrtića i to u kontroliranim uvjetima, postavlja se pitanje, da je odgojiteljima i dana mogućnost posjete šumskom vrtiću, da li bi je isti zaista i prihvatili.

Eventualni argumenti odgojitelja kako je šuma opasna, nesigurna i nepregledna za djecu, ne potkrepljuju rezultati ankete za roditelje, koji itekako smatraju šumu sigurnom za djecu i tu dolazimo do problematike anketnih upitnika. Uspješnost anketa uvelike ovisi o iskrenosti ispitanika, kojima pak mogućnost anonimne i vremena koje imaju za ispunjavanje ankete, može dati pogrešne rezultate. Nadovezujući se na to pitanje, trebalo je uslijediti pitanje, koliko su puta roditelji sa svojom djecom bili u šumi, što bi nam najvjerojatnije pokazalo malo drugačije rezultate. Kako roditelji imaju sve manje vremena za sebe pa tako i za svoju djecu, slobodno vrijeme se ne provodi u prirodi. Obiteljski izleti ili druženja odvijaju se često po trgovačkim centrima, indoor-igralištima, dječjim igralištima u sklopu svog životnog okruženja te se tom prigodom vrlo rado djeci daju mobiteli, tableti ili PlayStation-i u ruke kako se roditelji ne bi previše morali baviti djecom, a to potvrđuje i istraživanje provedeno od strane Buljan Flander i Brezinščak (2018), koje kazuje kako se dijete u predškolskoj dobi u današnje vrijeme često razvija uz čak više od šest elektroničkih naprava, što je po mom mišljenju i više nego alarmantno.

Bitan čimbenik u razvoju dječjih senzornih i motoričkih sposobnosti je zasigurno prirodni materijal poput blata. Blato je za dijete poput „Kinderjajeta“ jer predstavlja igru, radost i iznenađenje. Može se modelirati stotinu puta, nikada ne znamo krajnji rezultat, uz malo vode i puno mašte mogu nastati najčudesniji kolači, pizze, kave, carstva, mostovi i

spilje. Koliko je važna igra u blatu ističe knjiga-priručnik „Igre za senzornu integraciju: Aktivnosti za djecu s poteškoćama u osjetilnoj obradi“, koja preporučuje igru u blatu, za dob od druge do sedme godine, jer je osjet dodira važan za svu djecu, posebice za onu koja imaju poteškoća u osjetilnoj obradi, pa izbjegavaju igru s prljavštinom (Stock Kranowitz, 2003) tako da su to roditelji dobro prepoznali, ali je praksa opet pokazala, da kada se djeca vrate iz vrtića blatnjava i prljava, većina roditelja reagira negodovanjem i poziva odgojitelja na obrazloženje i odgovornost, navodi Stock Kranowitz (2003).

Strahovi su sastavni dio odrastanja svakog djeteta. Tako djeca razvijaju strah od životinja oko četvrte godine života, ali ga se i rješavaju oko pete godine života (Vulić-Prtorić, 2002). Treba napomenuti, kako djeca u današnje vrijeme rijetko imaju kontakt sa životinjama, ponajviše jer roditelji odbijaju imati životinju u svojem kućanstvu. Neki od mojih poznanika su naveli sljedeće razloge koji su doprinijeli ovakvom stavu: alergije, prljavština, neadekvatan prostor za životinju (stan), premalo vremena za skrb, osobne traume sa životinjama i naposljetku financijski faktor (cijepljenje, troškovi oboljenja, kastracije/sterilizacije, hrana itd.). Stoga je teško pomišljati kako će djeca osjetiti želju za bliskim kontaktom sa životinjama, ako od malih nogu nisu u kontaktu s njima i ako im nije pokazano kako se ophoditi s njima, ali preostaje ideja da bi šumski vrtić mogao pripomoći djeci u svladavanju stečenog straha od životinja osobnim primjerom ophođenja s istima, ne forsiranja djeteta da se „konfrontira“ sa životinjom i prenošenjem znanja o određenoj vrsti životinje (Vulić-Prtorić, 2002).

Zanimljiva spoznaja o vrlo maloj informiranosti ispitanika o postojanju šumskih vrtića je proizašla iz provedenih anketa. U skladu s rezultatom, nametnulo mi se nekoliko pitanja: Postoji li nedovoljna zastupljenost u medijima ili je pak u pitanju loša promidžba istih? Da li je u pitanju nedovoljna zastupljenost šumskih vrtića po županijama? Koliko roditelja se zaista informira o novim oblicima odgojno-obrazovnog rada u predškolskom odgoju i obrazovanju? Kako god, smatram da su šumski vrtići u dolasku, i njihovo vrijeme tek slijedi u izvjesnoj budućnosti.

Svakako sam došla do saznanja, da je mišljenje ispitanika, kako u šumskom konceptu postoji više prednosti od nedostataka, i tu su roditelji kao i odgojitelji usuglašeni, ali nesuglasnost nalazimo u poimanju rizika u šumi između odgojiteljske struke i roditelja gdje su roditelji manje spremni izložiti dijete potencijalnim opasnostima nepreglednog vanjskog igrališta te odgojitelje smatraju nedovoljno educiranima i kompetentnima za rad u šumskom vrtiću. Ovo je pokazatelj nedostatka povjerenja u struku i nedovoljno izgrađene partnerske

odnose odgojitelj-roditelj o čemu struka već nekoliko desetljeća upozorava (Vulić-Prtorić, 2002).

Na pitanje koje će sve kompetencije dijete razviti u šumskom vrtiću, a da neće imati priliku iste razviti u tradicionalnom, odgovori su bili sljedeći: (Schutz Lenggenhager, 2022) ekološku svjesnost, empatiju prema flori i fauni, odgovornost prema okolišu, samoopskrbu voćem i povrćem u osobnim vrtovima, intenzivniji razvoj čula, bolji razvoj fine i grube motorike, bolju orijentaciju u prostoru i saznanja o inovativnim energijama (vodi, zraku, Suncu). Meni je osobno najzanimljivije bilo upravo pitanje o saznanju pitanja domaćinstva djece u šumskom vrtiću odnosno uvođenju domaćinstva u šumski vrtić. Podaci nam govore, kako više od 70% roditelja nije znalo kako se djeca u šumskim vrtićima imaju priliku upoznati s domaćinstvom. U šumskim vrtićima se djeci pruža prilika da sami pripremaju hranu, peru suđe, postavljaju stol, pospremaju tanjure, čaše, šalice, metu i peru pod, iznose smeće itd. Osobno smatram kako je važno uvođenje domaćinstva u rani i predškolski odgoj djeteta kao i u osnovnoškolsko obrazovanje, ponajviše zbog razvoja motorike i stvaranja radnih navika za samostalan život u odrasloj dobi. S druge strane, prema prof. Claudiji Schutz Lenggenhager, sa Sveučilišta St. Gallen u Švicarskoj, važno je uvođenje predmeta domaćinstva u predškolske i školske ustanove zbog učenja temeljnih saznanja o ishrani povezanom s razvojem motoričkih vještina i pokreta koji čine jednu vrstu simbioze, a na nju se nadovezuje i svjesnost o zdravlju, povezanom sa zdravom ishranom kao prevenciji pretilosti i oboljenjima lokomotornog sustava u ranoj životnoj dobi (Schutz Lenggenhager, 2022). Zadnje pitanje ankete je bilo o spremnosti ispitanika na upis svog djeteta u šumski vrtić, da isti postoji u njihovom mjestu stanovanja. Od 85 ispitanika koji su odgovorili na to pitanje, njih 76,5% bi bilo spremno upisati dijete u šumski vrtić, a 23,5% ne bi učinilo.

Zaključno mogu reći, kako nam je anketa pokazala što misle roditelji modernog svijeta, a njih 76% od ispitanih razmišlja o upisu svog djeteta u šumski vrtić, kada bi zato postojale prilike. Ovo je jedna zanimljiva obrada istraživanja, koja pokazuje da lagano „prolazi“ vrijeme tradicionalnih vrtića, odnosno ono ne prolazi, ono stoji isto – godinama, a vrijeme je da se uvedu novi načini obrazovanja, podučavanja, igre, razumijevanja, komunikacije djece, koja ionako previše koračaju digitalizaciji, a vrijeme je da ih ponovno sjedinimo s prirodom.

Anketa za odgojitelje pokazala je veliki interes odgojitelja za rad u šumskom vrtiću, sa čak 78% pozitivnih odgovora. Jedan od zasigurno vodećih razloga je prenatrpanost odgojnih skupina djecom i neadekvatni prostori te manjak kreativnih aktivnosti koje se mogu provoditi

van unutarnjih prostorija samoga vrtića. Stoga nastavno na prvo pitanje, veći dio (čak 87,5%) ispitanih odgojitelja smatra šumu sigurnim mjestom za dijete.

Na sljedeće pitanje odgovorilo je 112 odgojitelja, no iznijeti ću samo neke primjere odgovora. Riječ je o prednostima i nedostacima šumskih vrtića naspram tradicionalnih vrtića. Prema ispitanicima, prednosti su primjerice jačanje imuniteta boravkom na svježem zraku, bolji i brži razvoj motoričkih sposobnosti, razvoj kreativnosti, situacijsko učenje, bezbroj senzo-motoričkih poticaja, razvoj samostalnosti, spoznaja o prijeko potrebi za zajedništvom, pozitivna i opuštena atmosfera i razvoj ekološke svijesti. Nedostaci su: nedostatak stručnog osoblja, šumski vrtić nije kompatibilan sa suvremenim životom, smatraju da bi bilo teže organizirati vođene aktivnosti, da djeca ne mogu u šumi biti dobro pripremljena za školu, nedovoljna kontrola nad djecom zbog velike površine, veća mogućnost od ozljeda (a u prednostima je bezbroj puta naveden benefit razvoja motoričkih sposobnosti), prljavština i nehigijenski uvjeti rada, opasnost od životinja (kao prednost navode suživot sa životinjskim svijetom u prethodnom pitanju), sustav koji ne podržava takve oblike odgojno-obrazovnog rada.

Prema Boyer (2020), ključni aspekt šumskog dječjeg vrtića je da radi na integraciji svih disciplinira što učinkovitije. Omogućuje učenicima uspostavljanje veza između predmeta i kontekstualizirati iskustva učenja. Šumski dječji vrtić ima snažan fokus na osobno istraživanje i razvijanje neovisnih učenika. Ahi (2021) navodi kako se jedno od najvažnijih načela šumskog dječjeg vrtića temelji na prirodi pristupa, jačanje veze djece s prirodom. Tijekom procesa učenja u šumskoj školi, djeca imaju mnogo iskustava o prirodnom okolišu kao što je ispitivanje staništa mnogih životinja od insekata do ptica, prepoznavanje mnogih vrsta biljaka i drveća, te promatranje životnog ciklusa živeće stvari. Kako djeca manje vremena provode vani, u opasnosti su da izgube svoju čaroliju s prirodnim svijetom i iskustvima preuzimanja rizika koja dolaze s njim. Bez ovih izazovnih nastojanja, djeca možda neće uspjeti razviti vještine potrebne za potpuno uključivanje u svijet u cjelini (Coe, 2016).

Odgojitelji su trebali navesti barem dvije aktivnosti koje bi s djecom provodili u šumi. Aktivnosti su se ponavljale: istraživačke aktivnosti, tjelesne aktivnosti, imaginarne/vođene aktivnosti, građevinske aktivnosti, likovne aktivnosti, glazbene aktivnosti, praktične vještine. Osobno smatram da su u odgovorima nedostajale socio-emocionalne aktivnosti, jezično-govorne aktivnosti, aktivnosti koje su vodile ka stvaranju pozitivne slike o sebi kroz slobodnu igru i aktivnost za razvijanje zajedništva kod djece. Čak 91% ispitanika smatra kako se sve gore navedene kompetencije bolje razvijaju u šumskom vrtiću. Na posljednje pitanje, koje se to sposobnosti pojačano razvijaju u šumskom okruženju, većina ponavlja i odgovara da su to

jezično-govorne, socio-emocionalne, motoričke i spoznajne sposobnosti. Učenje kroz “igru” potiče komunikaciju i suradnju, promiče kreativnost i razvija maštovito mišljenje (Tovey, 2010). Također pomaže djeci razviti izdržljivost, samopouzdanje, grube i fine motoričke vještine, pozitivniji pogled (Byron, 2016). Djeca koja više vremena borave vani i češće odlaze u šumu pokazuju bolju motoriku i veći broj društvenih i maštovitih igara (Culkova i sur., 2021).

Valja naglasiti kako posebnih vrtićkih programa nema u izobilju, pogotovu ne u manjim mjestima te isti ili imaju duge liste čekanja ili ograničene kapacitete ili pak financiranje istih premašuje roditeljski budžet (Miljak, 1995). Alternativno odgojno-obrazovni program prema šumskoj pedagogiji, ne pohađa niti jedno dijete ispitanika. Pretpostavka je da šumskih vrtića ili waldorfskih vrtića koji se djelomice vode šumskom pedagogijom ima premalo u Republici Hrvatskoj. Oni koji postoje financirana je od strane gradova, a roditeljima često financijski uvjeti nisu prihvatljivi.

Rezultat količine vremena provedenog na svježem zraku u tradicionalnim vrtićima nije bio iznenađujući. Iz osobnog iskustva s odgojno-obrazovnim ustanovama u svojstvu stručnog suradnika, svakodnevno sam svjedok nemotiviranost odgojitelja za boravkom na svježem zraku. Bitno je naglasiti kako se na ovom polju svakodnevno krši i *Kućni red vrtića* (Pavasović, 2014) i *Državni pedagoški standard* (MZO, 2008), koji kazuju da se po svim vremenskim uvjetima treba izlaziti van (ako temperature ne prelaze -10°C, nije maglovito i ne puše hladan ili snažan vjetar). Također, dob djece određuje dužinu boravka na svježem zraku. Najmanje na svježem zraku borave djeca mlađe i starije jasličke dobi, jer su nesamostalna u oblačenju i obuvanju te bi taj angažman „pao“ na odgojiteljice.

Ključni aspekt šumskog dječjeg vrtića odnosi se na činjenicu kako takav vrtić ima vanjski prostor gdje djeca provode vrijeme na otvorenom, što se naziva njihova "učionica" na otvorenom. Učenje na otvorenom nije ograničen samo na korištenje šuma kao učionice, već na korištenje bilo kojeg vanjskog prostora bogatog prirodom koje može omogućiti iskustva učenja usmjerena na otvorenom. Neki vrtići mogu koristiti obližnje šumovito područje kao njihovu “učionicu” u kojoj će provoditi najviše vremena. Također, nastava u šumskom vrtiću uglavnom je usmjerena na znanost i znanstvene vještine. Međutim, ključni aspekt šumskog dječjeg vrtića je da radi na integraciji svih disciplinira što učinkovitije.

Šumski vrtić većina djece tradicionalnih vrtića nije imala priliku niti posjetiti, jer ih naprosto nema u njihovoj blizini i generalno ih je premalo na teritoriju Republike Hrvatske. Ako u daljnjem uzmemo u obzir, da većina djece boravi vrlo malo na svježem zraku, igralištima i terasama tradicionalnih vrtića i to u kontroliranim uvjetima, postavlja se pitanje,

da je odgojiteljima i dana mogućnost posjete šumskom vrtiću, da li bi je isti zaista i prihvatili. Eventualni argumenti odgojitelja kako je šuma opasna, nesigurna i nepregledna za djecu, ne potkrjepljuju rezultati ankete za roditelje, koji itekako smatraju šumu sigurnom za djecu.

Kako roditelji imaju sve manje vremena za sebe pa tako i za svoju djecu, slobodno vrijeme se ne provodi u prirodi. Obiteljski izleti ili druženja odvijaju se često po trgovačkim centrima, indoor-igralištima, dječjim igralištima u sklopu svog životnog okruženja te se tom prigodom vrlo rado djeci daju mobiteli, tableti ili PlayStation-i u ruke kako se roditelji ne bi previše morali baviti djecom, a to potvrđuje i istraživanje provedeno od strane Buljan Flander i Brezinščak (2018), koje kazuje kako se dijete u predškolskoj dobi u današnje vrijeme često razvija uz čak više od šest elektroničkih naprava, što je po mom mišljenju i više nego alarmantno.

Bitan čimbenik u razvoju dječjih senzornih i motoričkih sposobnosti je zasigurno prirodni materijal poput blata. Blato je za dijete poput „Kinderjajeta“ jer predstavlja igru, radost i iznenađenje. Može se modelirati stotinu puta, nikada ne znamo krajnji rezultat, uz malo vode i puno mašte mogu nastati najčudesniji kolači, pizze, kave, carstva, mostovi i spilje. Koliko je važna igra u blatu ističe knjiga-priručnik „Igre za senzornu integraciju: Aktivnosti za djecu s poteškoćama u osjetilnoj obradi“, koja preporučuje igru u blatu, za dob od druge do sedme godine, jer je osjet dodira važan za svu djecu, posebice za onu koja imaju poteškoća u osjetilnoj obradi, pa izbjegavaju igru s prljavštinom (Stock Kranowitz, 2003) tako da su to roditelji dobro prepoznali, ali je praksa opet pokazala, da kada se djeca vrate iz vrtića blatnjava i prljava, većina roditelja reagira negodovanjem i poziva odgojitelja na obrazloženje i odgovornost, navodi Stock Kranowitz (2003).

Roditelji bi trebali znati kako šumska škola pridonosi razvoju dječje kreativnosti, vještina kritičkog mišljenja, samopouzdanja, otkrivanja vještina, eksperimentalno učenje, dobrobit, zdravlje, fizičke sposobnosti, komunikacijske vještine, ekološko znanje i ekološka svijest. Dugotrajna iskustva u prirodnim kontekstima, kao i kratka izloženost stvarnoj i virtualnoj prirodi poboljšavaju psihofizičku dobrobit ljudi i kvalitetu života djece. Izloženost prirodi dovodi do poboljšanja zdravlja i dobrobiti djece. Djeca koja dugo borave u prirodi mogu imati koristi za svoju dobrobit, kao i za društveni i akademski uspjeh te fizičke i psihološke kompetencije. Unatoč poznatim dobrobitima kontakta s prirodom i aktivnosti učenja/igre na otvorenom za zdravlje djece, postoji određena zabrinutost zbog sve veće tendencije djece da ne provode vrijeme vani u prirodnom okruženju. Nekoliko čimbenika, kao što su promjene stila života uslijed urbanizacije i promjene u društvenim i obrazovnim praksama, doveli su do smanjenih mogućnosti interakcije s prirodom čak i u djetinjstvu.

Valja spomenuti i sveprisutni strah od ostavljanja djeteta u prirodi - strahovi su sastavni dio odrastanja svakog djeteta. Tako djeca razvijaju strah od životinja oko četvrte godine života, ali ga se i rješavaju oko pete godine života (Vulić-Prtorić, 2002). Treba napomenuti, kako djeca u današnje vrijeme rijetko imaju kontakt sa životinjama, ponajviše jer roditelji odbijaju imati životinju u svojem kućanstvu. Neki od mojih poznanika su naveli sljedeće razloge koji su doprinijeli ovakvom stavu: alergije, prljavština, neadekvatan prostor za životinju (stan), premalo vremena za skrb, osobne traume sa životinjama i naposljetku financijski faktor (cijepjenje, troškovi oboljenja, kastracije/sterilizacije, hrana itd.). Stoga je teško pomišljati kako će djeca osjetiti želju za bliskim kontaktom sa životinjama, ako od malih nogu nisu u kontaktu s njima i ako im nije pokazano kako se ophoditi s njima, ali preostaje ideja da bi šumski vrtić mogao pripomoći djeci u svladavanju stečenog straha od životinja osobnim primjerom ophođenja s istima, ne forsiranja djeteta da se „konfrontira“ sa životinjom i prenošenjem znanja o određenoj vrsti životinje (Vulić-Prtorić, 2002). Zanimljiva spoznaja o vrlo maloj informiranosti ispitanika o postojanju šumskih vrtića je proizašla iz provedenih anketa.

U skladu a rezultatom, nametnulo mi se nekoliko pitanja: Postoji li nedovoljna zastupljenost u medijima ili je pak u pitanju loša promidžba istih? Da li je u pitanju nedovoljna zastupljenost šumskih vrtića po županijama? Koliko roditelja se zaista informira o novim oblicima odgojno-obrazovnog rada u predškolskom odgoju i obrazovanju? ? Kako god, jedno je sigurno, šumski vrtići su u dolasku budućnost, i njihovo vrijeme tek slijedi.

Svakako sam došla do saznanja kako je većina ispitanika mišljenja kako u šumskom konceptu postoji više prednosti od nedostataka, i tu su roditelji kao i odgojitelji usuglašeni, ali nesuglasnost nalazimo u poimanju rizika u šumi između odgojiteljske struke i roditelja gdje su roditelji manje spremni izložiti dijete potencijalnim opasnostima nepreglednog vanjskog igrališta te odgojitelje smatraju nedovoljno educiranima i kompetentnima za rad u šumskom vrtiću. Ovo je pokazatelj nedostatka povjerenja u struku i nedovoljno izgrađene partnerske odnose odgojitelj-roditelj o čemu struka već nekoliko desetljeća upozorava (Vulić-Prtorić, 2002).

Neke od prednosti šumskih vrtića očituju se u činjenici kako su djeca samostalna, stvaraju se otporna, neovisna djeca. Šumski vrtić odličan je za djecu koja se teško usredotočuju i koncentriraju u ograničenjima učionice jer je njihovo cijelo okruženje učionica koja omogućuje mnogo aktivniji način učenja. Fantastičan je za izgradnju samopouzdanja, budući da je prirodni dio šumske škole procijeniti i preuzeti rizike, a zatim ih prevladati, što djeci daje uvid u vlastite sposobnosti i pomaže im da vjeruju u sebe.

Djeca u šumskim vrtićima moraju raditi i učiti zajedno sa svojim vršnjacima. Susreću se sa složenim problemima koje moraju riješiti, procjenjuju rizike i odlučuju hoće li ih prihvatiti u sigurnom društvenom okruženju grupe. Na taj način uče o izgradnji odnosa i razvijaju osjećaj zajedništva. Izvrstan je za zdrav organizam jer djeci osigurava tjelesnu aktivnost tijekom cijelog dana. Uz trenutnu epidemiju pretilosti, ovo je velika prednost jer djeca uživaju više u tjelovježbi, a manje u sjedilačkom modusu od svojih vršnjaka. No, postoje i određeni nedostaci - može biti teško i izazovno u jako hladnim danima jer djeca svaki dan provode vani, po kiši, snijegu ili suncu. Malo je veća mogućnost da se ozlijede, a također su više izložena potencijalno nehygienjskim predmetima.

Na pitanje koje će sve kompetencije dijete razviti u šumskom vrtiću, a da neće imati priliku iste razviti u tradicionalnom, odgovori su bili sljedeći: ekološku svjesnost, empatiju prema flori i fauni, odgovornost prema okolišu, samoopskrbu voćem i povrćem u osobnim vrtovima, intenzivniji razvoj čula, bolji razvoj fine i grube motorike, bolju orijentaciju u prostoru i saznanja o inovativnim energijama (vodi, zraku, Suncu).

Meni je osobno najzanimljivije bilo upravo pitanje o saznanju postojanja domaćinstva u šumskom vrtiću. U šumskim vrtićima se djeci pruža prilika da sami pripremaju hranu, peru suđe, postavljaju stol, pospremaju tanjure, čaše, šalice, metu i peru pod, iznose smeće itd. Osobno smatram kako je važno uvođenje domaćinstva u rani i predškolski odgoj djeteta kao i u osnovnoškolsko obrazovanje, ponajviše zbog razvoja motorike i stvaranja radnih navika za samostalan život u odrasloj dobi. S druge strane, prema prof. Claudiji Schutz Lenggenhager, sa Sveučilišta St. Gallen u Švicarskoj, važno je uvođenje predmeta domaćinstva u predškolske i školske ustanove zbog učenja temeljnih saznanja o ishrani povezanom s razvojem motoričkih vještina i pokreta koji čine jednu vrstu simbioze, a na nju se nadovezuje i svjesnost o zdravlju, povezanom sa zdravom ishranom kao prevenciji pretilosti i oboljenjima lokomotornog sustava u ranoj životnoj dobi (Schutz Lenggenhager, 2022).

Riječ je o prednostima i nedostacima šumskih vrtića naspram tradicionalnih vrtića. Prema ispitanicima, prednosti su primjerice jačanje imuniteta boravkom na svježem zraku, bolji i brži razvoj motoričkih sposobnosti, razvoj kreativnosti, situacijsko učenje, bezbroj senzo-motoričkih poticaja, razvoj samostalnosti, spoznaja o prijeko potrebi za zajedništvom, pozitivna i opuštena atmosfera i razvoj ekološke svijesti. Nedostaci su: nedostatak stručnog osoblja, šumski vrtić nije kompatibilan sa suvremenim životom, smatraju da bi bilo teže organizirati vođene aktivnosti, da djeca ne mogu u šumi biti dobro pripremljena za školu, nedovoljna kontrola nad djecom zbog velike površine, veća mogućnost od ozljeda (a u prednostima je bezbroj puta naveden benefit razvoja motoričkih sposobnosti), prljavština i

nehigijenski uvjeti rada, opasnost od životinja (kao prednost navode suživot sa životinjskim svijetom u prethodnom pitanju), sustav koji ne podržava takve oblike odgojno-obrazovnog rada.

Prema Boyer (2020), ključni aspekt šumskog dječjeg vrtića je da radi na integraciji svih disciplinira što učinkovitije. Omogućuje učenicima uspostavljanje veza između predmeta i kontekstualizirati iskustva učenja. Šumski dječji vrtić ima snažan fokus na osobno istraživanje i razvijanje neovisnih učenika. Ahi (2021) navodi kako se jedno od najvažnijih načela šumskog dječjeg vrtića temelji na prirodi pristupa, jačanje veze djece s prirodom. Tijekom procesa učenja u šumskoj školi, djeca imaju mnogo iskustava o prirodnom okolišu kao što je ispitivanje staništa mnogih životinja od insekata do ptica, prepoznavanje mnogih vrsta biljaka i drveća, te promatranje životnog ciklusa živeće stvari.

Kako djeca manje vremena provode vani, u opasnosti su da izgube svoju čaroliju s prirodnim svijetom i iskustvima preuzimanja rizika koja dolaze s njim. Bez ovih izazovnih nastojanja, djeca možda neće uspjeti razviti vještine potrebne za potpuno uključivanje u svijet u cjelini (Coe, 2016).

Odgovitelji su trebali navesti barem dvije aktivnosti koje bi s djecom provodili u šumi. Aktivnosti su se ponavljale: istraživačke aktivnosti, tjelesne aktivnosti, imaginarne/vođene aktivnosti, građevinske aktivnosti, likovne aktivnosti, glazbene aktivnosti, praktične vještine. Osobno smatram da su u odgovorima nedostajale socio-emocionalne aktivnosti, jezično-govorne aktivnosti, aktivnosti koje su vodile ka stvaranju pozitivne slike o sebi kroz slobodnu igru i aktivnost za razvijanje zajedništva kod djece. Učenje kroz "igru" potiče komunikaciju i suradnju, promiče kreativnost i razvija maštovito mišljenje. Također pomaže djeci razviti izdržljivost, samopouzdanje, grube i fine motoričke vještine, pozitivniji pogled (Byron, 2016). Djeca koja više vremena borave vani i češće odlaze u šumu pokazuju bolju motoriku i veći broj društvenih i maštovitih igara (Culkova i sur., 2021).

Zaključno mogu reći, kako nam je anketa pokazala što misle roditelji modernog svijeta, a većina njih razmišlja o upisu svog djeteta u šumski vrtić, kada bi zato postojale prilike. Ovo je jedna zanimljiva obrada istraživanja, koja pokazuje da lagano „prolazi“ vrijeme tradicionalnih vrtića te bi izbor vrtića roditelja za svoje dijete, da za to postoje uvjeti, vjerojatno bio šumski. Razlog tomu prozlaži najvjerojatnije iz činjenice, da isti „stoje“ godinama sa svojim odgojno-obrazovnim programom, sve manje je stručnog osoblja koji ne iskazuju potrebu za promjenom, a razvoj društva, njegovih „malih“ građana, njihovih odnosa prema okolini, prema prirodi i ekologiji, njihovu zdravlju, razvoju njihove mašte i kreativnosti, njihovu socio-emocionalnom razvoju je i više nego problematično i nadasve

alarmantno. S toga je krajnje vrijeme, da se uvedu novi načini odgoja i obrazovanja djece koja odrastaju u digitalnom okruženju, a najbolji izbor bi po mom mišljenju definitivno bio - outdoor-curriculum.

3.5. Šumska družba BuDo – primjer dobre prakse

Praksa u prirodi odrađena je sa skupinom djece u dobi od četiri do sedam godina, koju smo nazvali *Šumska družba „BuDo“*. Naša dječica su se zvala: Ena, Vita, Damian, Leon, Ivor i Maksim. Kroz 7 mjeseci, jedan dan u tjednu provela sam s djecom u šumi (Slika 20), u mojem slavonskom zavičajju, na izvoru „*Bukovac*“. Cilj je ovog dijela rada istražiti odgovor djece, koja inače pohađaju konvencionalne vrtiće, na aktivnosti i cjelodnevno učenje u prirodnom okruženju, to jest u šumi. Ovaj će dio rada nastavlja se na prethodno provedenu anketu o stavovima roditelja i odgojitelja o ovakvom konceptu ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja. Treba napomenuti kako su svi slikovni podaci iz moje privatne zbirke.

Slika 20. Šetnja šumom.

3.5.1. Šumska družba BuDo kroz sva godišnja doba – opis aktivnosti

Kako smo u našu avanturu krenuli krajem jeseni, djeca su doživjela djelomično ogoljenu šumu. Lišće je opalo s većine drveća, putovi su bili mokri, blatnjavi i skliski, trava i zemlja su bile natopljene kišom. Po dolasku na naš izvor, djeca su nakon nekoliko minuta besciljnog lutanja pitala: „A gdje je ovdje šumski vrtić?“. Ona stara poslovice: „Ne vidim drvo, od silne šume“ dobila je svoje značenje.

Kako objasniti djeci, koja imaju u prosjeku 20-25 kvadrata prostora na raspolaganju uz 20-ak druge djece, da je sada tih tisuću i tisuću hektara njihovo igralište – igralište za njih šestero? Adaptacija na taj nepregledni i beskrajni šumski vrtić trajala je nekoliko tjedana.

Iako primjereno i slojevito obučeni, uz vodonepropusne čizme, kabanice, rukavice i kape (Slika 21), djeca nisu propuštala ni jednu lokvu na putu ka izvoru, pa su, iako već i pomalo mokra, takvi došli na određeno izvora. Ondje je najveći izazov bio potok, dubine oko 30 cm. Nakon vrlo kratkog vremena adaptacije i percepcije okoliša djeca su se počela spuštati u potok, iz kojeg su birala i vadila kamenje. Prilikom igranja kod potoka, djeca su morala obratiti pažnju na ravnotežu zbog neravnog terena (Gašpar, 2018). Djeci su ubrzo „pale“ ideje na um, kako izgraditi mostić preko potoka, kako očistiti izvorski dotok kako bi vidjeli od kuda i kamo potječe i dotječe voda u potok. Prolazili smo ispod starog drvenog mosta koritom potoka, dok su se djeca vješala o isti, izvodeći razne vratolomije. Djeca su veća kamenja čuvala i unosila u kuću kako bi ih bojali raznim tehnikama. Brdašce iznad izvora nije dugo čekalo kako bi bilo otkriveno. Djeca su se na njega penjala i spuštala u raznim varijacijama. Kako je brdašce bilo dosta strmo, morali su se dobro držati za korijenje, grane, ubadati se u zemlju rukama i nogama i uglavnom se u sjedećem položaju polako spuštati.

Slika 21. Boravak u šumi tijekom jeseni i zime: a) primjerena odjeća, b) igranje u lokvicama vode.

S vremenom smo otkrili još jedan drveni most, koji je bio toliko prekriven lišćem da je na prvi pogled zaista bio neprimjetan. Drveni su most djeca uz pomoć štapova i šiba ručicama, pa i nožicama, oslobodili od lišća (Slika 22). Na putu prema izvoru naišli smo na veliku količinu starih cigli, koje su djeci kasnije poslužile u gradnji puteljka od drvenog mosta do izvora kako ne bi gazila po blatu, a meni su poslužile za matematiku. Tako smo brojali cigle, oduzimali ih, dodavali, a djeca su nesvjesno, kroz igru i rad, poimala brojeve i računalne operacije. Sami su se organizirali i stvorili lanac dodavanja. Puteljak je vrlo brzo bio gotov, a djeca su bila presretna vidjevši rezultat svojega rada. U razgovoru smo zaključiti da postoji potreba za hranilicama za ptice jer je zima bila na pragu. Zato smo od raznog pedagoški neoblikovanog materijala osigurali da taj dio šume ima mjesta za ishranu ptica i pozvali posredstvom društvenih mreža da i putnici namjernici, izletnici i radnici koji se nađu ondje, učine isto.

Slika 22. *Metenje lišća.*

Kako je fokus bio na aktiviranju svih osjetila kod djece (vid, sluh, miris, okus), ona su nakon nekog vremena počela primjećivati prirodne pojave poput nabujalih potoka, gnijezda dabrova, blokiranih pritoka, ogoljena i neogoljena drveća, raznih gljiva, mahovine koja se svugdje i na sve strane razvila, zvukove ptica i drugih životinja, prodiranje zraka sunca kroz krošnje drveća, lomljenje svjetla kroz stakleno kamenje. Shvatili su da je priroda čudesna, kao i naše veliko eksperimentalno igralište na otvorenom koje je nudilo bezbroj mogućnosti za slobodnu igru (Slika 23). Nerijetko smo tako blatnjavi, prljavi, skoreni, pomalo smrznuti i natopljeni vodom kretali nazad u naš drveni domicil, ali smijeha i osmijeha nije nedostajalo.

Slika 23. *Slobodna igra na napuštenom deblu.*

Uključena u društvenu zajednicu sela, šumska družba „*BuDo*“ dobila je poziv od svetog Nikole da se pridruže dodjeli poklon-paketa (Slika 24), što ih je jako obradovalo. Zima nam se velikom brzinom približavala, kiša je i dalje svakodnevno padala, ali su se temperature polako spuštale. Prvi smo snijeg dočekali 22. siječnja 2023. godine. Djeca su na putu prema izvoru prvo primijetila beskrajni bijeli plašt koji je prekrio šumu, putove, drveće. Omiljene lokve, sada su bile smrznute, a većini je djece to bio prvi doživljaj sa smrznutom površinom vode koju su svjesno percipirala. Djeca su skidala led s lokvi koji se pri padu razbio u stotine komadića poput stakla. Za djecu je to bila fenomenalna spoznaja. Iz toga se razvila ideja vodenog eksperimenta. Postavili smo djeci pitanje: „Što mislite, koja se voda brže smrzne, topla ili hladna?“ Većina djece je odgovorila: „hladna!“.

Slika 24. *Sveti Nikola i šumska družba „BuDo“.*

Po povratku u našu drvenu kućicu napravili smo eksperiment s toplom i hladnom vodom u dvjema posudama koje smo ostavili vani. Odgovor nije bio točan. Topla se voda brže smrznula zbog stvaranja konvekcijskih struja između molekula vode kojima se toplina prenosi s vode više temperature na vodu niže temperature. Za ovaj fenomen odgovorna je i razlika u gustoći vode unutar iste posude: voda je najgušća na temperaturi od 4 °C te ostaje pri dnu posude, dok rijeda rashlađena voda isplivava na površinu (Bacinger, 2019). Tako smo i mi i djeca bili bogatiji za još jedno znanstveno saznanje.

Nadalje, otkrivali smo tragove životinja u pijesku i snijegu te pokušali saznati o kojim bi se životinjama moglo raditi. Otkrili smo tragove ptica, dabrova, divljih svinja, srna i pasa.

(Slika 25). Uspoređivali smo svoje tragove i u snijegu koji su bili veliki i mali i tako učili o proporcijama kao odnosu dviju veličina. Grane prekrivene snijegom djecu su posebno obradovale, jer su djeca bacala snijeg s grana, tako što su ih napregnuli pa pustili, pa je sve to izgledalo kao da snijeg pada.

Krov nadstrešnice prekriven snijegom djecu je naprosto mamio da se pretvori u tobogan. Kako je krov bio sklizav, međusobno su si pomagali tako da su se na njega i popeli, a termin slobodnog pada dobio je sasvim drugu dimenziju. Snjegović je bio neizostavni dio zimske čarolije (Slika 26). Svako dijete je gradilo svoga snjegovića, kao i odgojiteljice, a ruke, oči, usta, nos, šešir, gumbiće za mantil pronašli smo svugdje oko nas.

Slika 25. Pronalaženje tragova u: a) pijesku, b) snijegu.

Slika 26. Gradnja snjegovića.

Kako su djeca pronašla klopku za lisice, bili su konfuzni po tom pitanju, pa smo odlučili pozvati u goste lovačko društvo „Jelen“ iz Dobrovca da nam se objasni njihova uloga u društvu i šumi. Tom prigodom su djeca saznala koje sve životinje žive u šumi, kada je lovostaj, koje se životinje smiju loviti, a koje ne. Djeca su bila vrlo kritična prema teoriji zastupanja lova na divljač i nisu se u mnogočemu slagala s lovcima, a pogotovo su bila šokirana činjenicom da se još postavljaju zamke životinjama u šumi, iako su iste strogo zabranjene, što kazuje Zakon o lovstvu. Rasprava je bila burna i emocionalna. Kasnije smo s djecom razgovarali o tematici i molili ih da proživljenim emocijama daju riječi.

Ubrzo je došlo proljeće. S obzirom na to da su nam proljeća sve kraća, s naglim porastom temperatura nakon hladne zime, primijetili smo u našoj šumi proljetnice već 5. veljače (Boršić, 2018) (Slika 27). Nije bilo nimalo iznenađujuće da djeca većinu proljetnica nisu znala imenovati. Vidjeti proljetnicu u prirodi je potpuno drugačiji doživljaj, naspram slika proljetnica koje možemo gledati u knjigama (Vidaković, 2014). Mogu se ih mirisati, opipati tekstura njihove stabljike i cvijeta, moguće je i pomisliti kako je boja toga cvijeta drugačija negoli ona koju su vidjeli u knjizi ili na televiziji. Dugo smo se zaokupili temom proljetnica. Proljetnice su svoju upotrebu pronašle u mnogim čovjekovim djelatnostima, pa se tako koriste u medicinske svrhe, u kulinarstvu, proizvodnji parfema, cvjećarstvu (Gudelj, 2018). Proljetnice sačinjavaju zaštićene vrste biljaka, čiji je glavni uzrok ugroženosti prekomjerno sakupljanje, gubitak staništa nastao primjerice krčenjem šuma i zarastanjem travnjaka te nestanak oprašivača poput pčela i bumbara (Boršić, 2018).

Slika 27. Proljetnica: šafran.

Prilikom upoznavanja našeg zavičaja posjetili smo obližnje jezero „Pjeskara“ u Jagmi, oko 2,5 kilometra hoda od našeg domicila. Nailazili smo na posječene balvane, gledali rijeku Pakru kako je nabujala, obišli postrojene za separaciju kvarcnog pijeska ISOCLIMA LIPIK GLAS, pronalazili tragove ovaca i divljih svinja u pijesku, a obišli smo i „Blatuško brdo“ – državno otvoreno lovište i naposljetku stigli na separacijsko jezero „Pjeskaru“. Ondje nas je dočekaio predsjednik Športskog ribolovnog društva „Slavonac“, Davor Jandroković, i nekolicina članova društva, koji su taj dan imali i radnu akciju. Djeca su obišla prohodnom stazom jezero i ribiče. Objašnjeno im je koliko se štapova smije zabaciti, koje ribe žive u jezeru Pjeskara (babuška, deverika, šaran, žutka, klen), čime se ribe hrane, kada je lovostaj i da se na jezeru „Pjeskara“ isključivo prakticira sportski ribolov. Velika količina zemlje poslužila im je kao igralište, bunker i zemunice. Na kraju našeg dana kući smo se vraćali u prikolici traktora (Slika 28).

Slika 28. *Vožnja u prikolici traktora.*

Tijekom proljeća nevrjeme i jaki vjetrovi su lomili granje drveću pa i čitava drveća iz korijena. Krčili smo tako na putu prema našem izvoru ceste i prtene prilaze. Čistili smo potoke od smeća, uz sve mjere opreza, palila se vatra, za što smo morali pronaći suho granje, papir ili karton (nije ga bilo teško naći u šumi) kako bismo mogli organizirati roštilj. Potok je i dalje bio favorit u provođenju slobodnog vremena u šumi i beskrajni izvor maštovitih igara. Organizirana je i likovna kolonija oslikavanja panjeva (Slika 29), koje nam je doniralo poduzeće “LIPKOM”. Kolonija je bila otvorena za sve male i velike sugrađane grada Lipika.

Slika 29. Radionica oslikavanja doniranih panjeva.

Kroz igru, smijeh, veselje, rad i pokoju suzu, ljutnju i bijes, dočekasmo i ljeto. Šumu u ljetnim mjesecima ne treba posebno opisivati jer je sama po sebi kao rapsodija. Ove godine nismo bili previše izloženi komarcima, iako su djeca bez obzira na to imala naputak doći u garderobi koja ima dugačke rukave i nogavice. Šuma nam je pružala beskonačan i debeo hlad, tako da smo bez ikakvih problema mogli u prijepodnevnim satima u njoj obitavati. Nakon što smo očistili potok od smeća i granja, možete li pogoditi što je djeci palo na pamet? Što zna dijete o temperaturi vode koja doseže 12 stupnjeva?! Jednostavno uleti, kratko duboko udahne i onda uživa, prska se, baca, skače i hladi. Kako je to obično svih ovih mjeseci bivalo da su se ideje samo nizale, tako je nastala i zamisao da mimo industrijskog roštilja na izvoru sagradimo naš vatreni oganj starom ciglom. Na radnu akciju (Slika 30) bacili smo se nakon što smo dobili suglasnost za rušenje stare škole u Kukunjevcu, susjednom selu Dobrovca, koja je sagrađena starom ciglom. Djeca su mogla vidjeti kako se stari zid fiksira i ruši sidrom i traktorom. Cijeli dan se čistila cigla, slagala i ponovno istrpavala i slagala na našem izvoru, a plan izgradnje ognjišta u planu je ovoga ljeta, pri čemu će vrijedni radnici biti naša šumska djeca pod budnim okom majstora zidara. Po završetku će prekrasno i unikatno oslikani panjevi dobiti sasvim novu dimenziju uvečer, pod zvjezdanim nebom uz lagano tinjajuću logorsku vatru.

Slika 30. Radna akcija rušenja stare škole.

3.5.2. Domaćinstvo u životu „šumske djece“

Stariji naraštaji sjećaju se predmeta *Domaćinstva* iz osnovnih škola. U ruralnim i manjim gradskim školama sasvim je uobičajeno da djeca pomažu domaru ili domaćici oko loženja vatre, slaganja drva, košnje, branja i kupljenja šljiva i jabuka, šivanja, pletenja i vezanja. Početkom devedesetih godina 20. stoljeća taj se predmet u hrvatskim osnovnim školama ukida, iako će Područna škola Bušetina pokraj Špišić Bukovice 2013. godine vratiti domaćinstvo kao izvannastavnu aktivnost (Šćurić, 2022). Inicijator je tog pothvata nastavnica Martina Medvecki, koja je bila ponukana, kako sama kaže, stereotipima o muškim i ženskim poslovima, slabo razvijenoj motorici šake i lošom orijentacijom u prostoru djece (Šćurić, 2022).

Roditeljima naše šumske djece od početka je rečeno kako će djeca sama pripremati doručak, zajuttrak, ručak, prati posuđe, brisati ga, spremiti i mesti pod. Kuhinja je osjetilni raj za dijete: u radu u kuhinji različiti se oblici dodiruju, isprobavaju, mirišu i pripremaju. Djeca vole oponašati odrasle, tako uče, a ne smijemo niti izgubiti iz fokusa da smo im svakodnevni uzor. Maria Montessori tvrdi da djeca trebaju red radi odrastanja. Nered, previše predmeta s previše podražaja guši ih i frustrira u njihovim nastojanjima da razumiju svoju okolinu. Pojam

reda uspostavlja se između rođenja i dobi od dvije godine, a zatim se usavršava. Red koji okružuje dijete pomaže istom u intelektualnoj predodžbi i svrstavanju stvari u glavi (Herrmann, 2017).

Jutro počinjemo s postavljanjem stola. Ta aktivnost pomaže djetetu da točno i usklađeno izvodi pokrete i razvije društveno ponašanje koje će kasnije prenijeti u svoju obiteljsku zajednicu (Seitz, 1996). Nakon toga se priprema doručak. Kuhaju se jaja, čaj, grije mlijeko, rečka se povrće i voće (Slika 31), reže salama, slanina, šunka. Svako dijete ima svoj nožić i podlogu za rezanje. Reže se uz pomoć i nadzor odgojitelja. Sama su i s lakoćom mazala kruh, što dovodi blizu faze osamostaljivanja. Nakon toga se rasprema stol i pere suđe. Djeca obožavaju prati posuđe. Pogađate već, u pitanju je naravno tako voljeni element - voda. Već se dvogodišnjak može okušati u pranju posuđa i obožavat će tu radnju. Idealno je ponuditi djeci dvostruki sudoper kako bi lakše mogli ispirati suđe.

Kuhali smo i pekli zajedno, pri čemu smo s djecom učili dijeljenje, redosljed, strpljivost i prenosili im znanje o proizvodima. Pri tome su vježbali motoriku, otkrivali teksture i mirise, uz to su proširivala svoj vokabular. Aktivnosti su pomno osmišljavane i pripremane s djecom. Na stolu su se našle palačinke, kiflice same zamiješane (Slika 31) napunjene i ispečene, šurlice, razne tjestenine, juhe od svježeg povrća, ribe i pokoji panirani komad mesa. Djeca su sama pripremala i hranu što je podrazumijevalo: guljenje povrća, voća te njegovo sjeckanje (Slika 31). Kruh smo također sami pekli, gdje su mogli uvježbati kretnje i raščlanjenje etapa.

Slika 31. Kulinarske aktivnosti: a) rezanje povrća, b) konzumacija svježe ispečenih peciva.

2.5.3. Rizična igra kao neizostavni dio zdravog odrastanja

U svom iskazu Nikos Kazantzakis, grčki pisac, kazuje kako se majka priroda nigdje jasnije ne očituje djetetu nego kroz četiri elementa – zemlju, vjetar, vodu i vatru. Djetetu ta četiri izraza prirode oživljavaju kao majka Zemlja, brat Vjetar, sestra Kiša i vatreni kralj Sunce.¹ Mnogo je načina na koje dijete može, pod pažljivim nadzorom odraslih, sigurno doživjeti ta četiri elementa i uživati u pozitivnim djelatnostima u prirodi tijekom čitave godine (Thomson, 2002).

Sandseter (2007) u svojoj publikaciji *Categorizing risky play – How can we identify risk-taking in children's play?* definira rizičnu igru (“*risky play*”) kao igru u kojoj se djetetu omogućavaju izazovi, testiranje svojih mogućnosti i granica, istraživanje tih granica te učenje o riziku od ozljeda. Šuma je za rizičnu igru poticajno okruženje. Živimo u doba okruženi pravilima, propisima, zakonima, nametnutim društvenim normama. Dijete se suočava sa zabranama u svom obiteljskom okruženju, u vrtićkom i naposljetku u školskom (Sandseter Hansen, 2007).

Nameće se pitanje kada će i gdje djeca upoznati opasnost, znati procijeniti rizik? Riskantnom igrom djeca preuzimaju odgovornost koja im kasnije u životu predstavlja temelj za izgradnju samouvjerenosti, neovisne i pozitivne slike o sebi. Prema Wilkinsonu (2015), izostanak tog iskustva može kasnije uzrokovati probleme u njihovoj odrasloj dobi. Stabla za

---

¹ Šumska vila - Djetetovo okruženje. https://www.sumskavila.com/?page_id=479 (datum pristupa: 18. srpnja 2023).

penjanje, padine za skakanje, krovovi za balansiranje, mostovi za razne akrobacije, trčanje kroz razne prirodne prepreke, paljenje vatre (u kontroliranim uvjetima) idealni su načini na koje djeca mogu sudjelovati u rizičnoj igri i saznati više o svojim vlastitim sposobnostima.

Šumska djeca skupine „*BuDo*“ imala su privilegij probati rizičnu igru (Slika 32). Interesantno je bilo na početku promatrati kako su stalno dolazila pitati smiju li se popeti na brdo, ući u potok, visjeti s mosta, skakati s proplanka ili se popeti na krov nadstrešnice iznad izvora. Nesigurna djela, koja su imala želju i nagon da učine nešto što im se odgojem kao opasno ponašanje u prirodi zaprečavalo postajala su samouvjerenija. Također, mogao se vidjeti i osjetiti enorman razvoj motoričkih sposobnosti, saznanja, koja im nijedna teorija zabrane nije mogla predočiti i doživljaja rizične igre kao rutine bez ijedne ozljede. Da, tako se nekada igralo i svijet djeteta je bio u redu.

Slika 32. *Primjeri rizične igre: a) penjanje po krovu kućice u šumi, b) penjanje po drveću.*

3.5.4. Zero waste – koncept života s manje smeća

Zero waste je pokret čija definicija ističe da kao pokret radi na očuvanju svih resursa putem odgovorne proizvodnje (Miličević, 2020). To je ujedno i pokret koji promovira život bez stvaranja otpada. Naglasak je na uporabi održivih materijala (staklo, drvo, metal) i izbjegavanju jednokratnih proizvoda (npr. plastičnih čaša, vrećica i sl.) (EKOS, 2023). Temeljna načela *zero waste* pokreta su smanjena potrošnja, ponovna uporaba, recikliranje i kompostiranje (Miličević, 2020, str. 14). *Zero waste* koncept ima za cilj zadati industriji

zadatak: „ako određene proizvode građani ne mogu popraviti, ponovno iskoristiti, reciklirati ili kompostirati, zadatak industrije je pronaći alternativu i ne proizvoditi jednokratne proizvode“ (Miličević, 2020, str. 15).

Kako nam majka priroda nije ostavljena u nasljeđe već nam je samo posuđena, mi smo ti koji ju trebamo ostaviti u nasljeđe budućim naraštajima. Tako smo se odlučili na važan korak s našim malim „BuDićima“ – učiniti nešto važno za naš planet Zemlju. Djecu smo osvijestili o zagađenju, kojem je najveći uzročnik čovjek. Kroz potpuno male i izvedive korake započeta je eksplozijom ideja. Prvo smo počeli čistiti šumu od otpada (Slika 33) i davati mu novu svrhu. Djeci smo objasnili kako primjerice oko osam milijuna tona plastike završi u našim morima diljem svijeta i da ona čini 80% onečišćenja svjetskih mora (EKOS, 2023). U šumi smo pronalazili razne održive materijale, koji su s vremenom postali igračke. Prozorsko staklo nam je nakon likovne preobrazbe postalo *Čovječe, ne ljuti se!*, drvene palete smo rastavili i osposobili za regale, cigle su nam postale mali stolovi, željezo je poslužilo kao lopata, a od male i istrošene garderobe šivali smo vrećice za kupovinu s kreativnim dizajnima i objasnili im da plastične ili kartonske slamčice zaista nisu neophodne u njihovu životu. Možemo se složiti da su svi ti koraci u postupnom osvješćivanju *zero waste* pokreta mali i kratkoročni ali su potpuno izvedivi, i kada bi svatko u našoj zemlji bio ovako velik kao ova mala šestorka, gdje bi nam bio kraj?!

Slika 33. Čišćenje potoka.

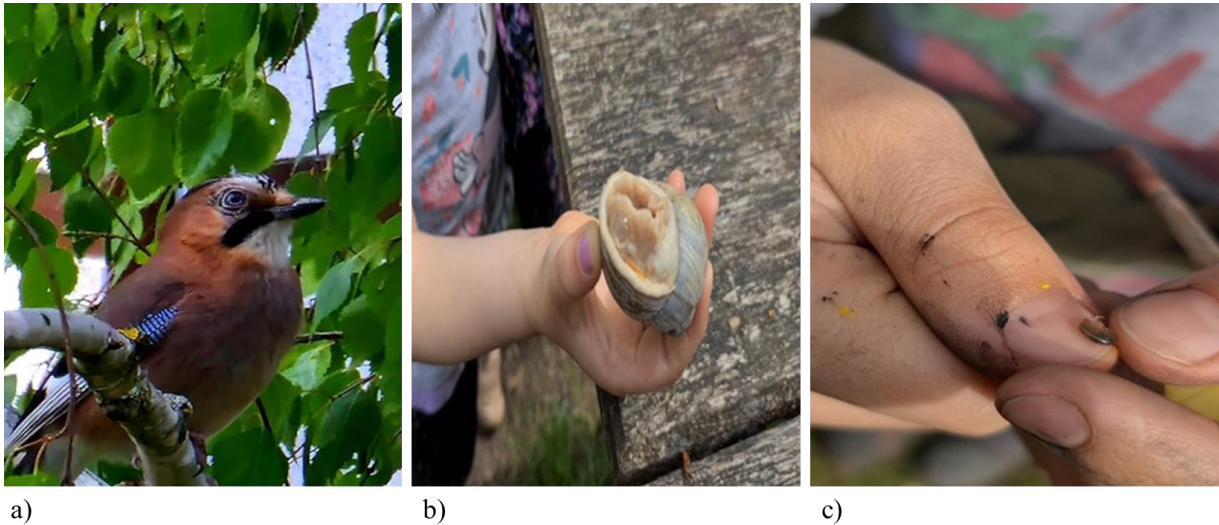
3.5.5. Flora i fauna naše šume

Većinu vremena provedemo u našem zavičaju ne trudeći se uopće upoznati ga bolje. Tako je i na samom početku bilo s našom šumskom družbom. Kada smo ih pitali za proljetnice, znali su nabrojati jednu ili dvije, ali ne i prepoznati ih. Na upit smijemo li iste brati, jednoglasno su odgovorili potvrdno. Kada smo ih pitali koje drveće raste u našoj šumi, oči su postajale velike kao klikeri. Kada smo ih pitali koje ptice žive u našoj šumi (a izrađivali smo hranilice za njih), nisu znali nijednu imenovati. To nam je kasnije dalo ideju da s dalekozorima promatramo ptice (Slika 34) ili pratimo koje od njih dolaze na hranilišta. Kada smo ih pitali koje životinje koje žive u našoj šumi poznaju, odgovori su se sveli na imenovanje dviju životinja: divlja svinja i srna.

Djeca su naučila imenovati i prepoznati nakon eko-edukacije ove biljke naše šume: kukurijek, pasji zub, šumaricu, jaglac, ljubičicu, visibabu, drijemovac, ciklamu, ivančicu, različak, rusomaču, trputac, šafran i mali zimzelen, a pronašli smo i otrovnu kockavicu koja nestaje na našim krajevima. Kockavicu su zapamtili po tome što ima izgled šahovnice i povezuje se s hrvatskim grbom. Najvažnije što su naučili jest to da je većina biljaka i proljetnica zaštićena i da puno ljepše izgledaju u šumi i na livadi u svom prirodnom okruženju imajući svoju svrhu.

Kako bismo mogli vjerodostojno učiti našu malu šumsku družbu o biljnom i životinjskom svijetu našeg zavičaja, odlučili smo se poslužiti priručnikom *Naš zavičaj* (autor Duhač) koji proučava biljni i životinjski svijet Pakraca i Lipika. Djeci smo napomenule kako su od ugroženih vrsta na ovom području važne vrste kao što su siva i crna žuna, škanjac, orao kliktaš, golub dupljaš, bijela roda, bijela čaplja, slavuj, zeba. Djeca su sama zapazila pticu, koju smo zajedno uslikali i došli do saznanja da se radi o ptici šojki (Slika 34). Od ostalih životinja ugrožene su i zaštićene: od sisavaca vidra, dabar, kuna bjelica, europski zec, europska vjeverica, puh, žabe gatalinka i krastača, od gmazova barska kornjača, te mnoge vrste leptira kao što su uskršnji leptir i šumski okaš. Na travnjacima ili uz njih žive brojni pauci i kukci, primjerice bumbari, pčele, leptiri, skakavci, bogomoljke, rovac, mravi, božje ovčice, a djeca su u travi blizu potoka pronašla i kopnenog puža kojega su detaljno promatrali (Slika 34). Bumbari, pčele i leptiri su važni za oprašivanje biljaka, a pčele su važne i čovjeku jer proizvode med. Priručnik pojašnjava kako u tlu žive gujavice koje kopaju tunele i na taj način čine tlo rahlim, prozračnim i gnoje ga. Od gmazova najčešći stanovnik travnjaka je sljepić, gušter bez nogu, i zelembać, najveći gušter našeg kraja, navodi Duhač (2020). Kako

su djeca iskoristila svaki trenutak da uskoče u potok i istraže ga, u njemu su pronašli i malog rakušca (Slika 34).

Slika 34. *Primjeri životinja opaženih na različitim staništima u šumi: a) šojka u krošnji drveća, b) puž na travi, c) rakušac u potoku.*

U šumskoj smo radionici na kraju edukacije od pedagoški neoblikovanog materijala, izrađivali životinje kojih su se djeca prisjećala. Valja napomenuti kako u našoj šumi raste grab, bukva, hrast i javor (Duhač, 2020, str. 24). Osim drveća u šumama raste i grmolika vegetacija: lijeska, divlja ruža i božikovina. Lijeska daje plod lješnjak, a divlja ruža šipak. Ostalo grmlje s jestivim plodovima su kupina, drijen i glog (Duhač, 2020, str. 24). Djeci smo objasnili kako su neke od gljiva, baš kao što kaže naš priručnik, poput vrganja i lisičarki, jestive i vrlo ukusne, dok su neke, kao što su muhara i zelena pupavka izrazito otrovne (Duhač, 2020, str. 24). Na to se naravno nadovezala pjesma: „Muhara“ uz plesnu koreografiju. Cijeli taj biljni i životinjski svijet djeci je poslužio u njihovu kreativnom radu, ali se pobudila i svijest da nismo sami na kugli zemaljskoj i da negdje ispod i iznad nas kao i u našoj razini živi jedan drugi svijet koji nije nimalo važniji od nas samih.

3.5.6. Terapijski pas Luna u ulozi trećeg odgojitelja

Mješanka labradora i belgijske ovčarke, imena Luna, dio je mog života i života moje djece. Udomili smo ju kada je imala svega mjesec dana. Kako je Luna rasla uz moju djecu i bezbroj druge djece iz moje logopedске ordinacije, bila je neizostavni član i šumske družbe

„*BuDo*“ tijekom naših šumskih pohoda. Djecu je brzo zapamtila, prepoznavala i strahovito im se radovala za razliku od djece koja su je se na početku bojala. Luna je brzo stekla povjerenje djece, a i sama djeca su usmjeravana u ophođenju s njom. Luna je s vremenom postala njihov prijatelj, njihova zaštitnica, njihova pomagačica i njihova rasonoda. Postala je i dio njih, pa je bilo teško zamisliti druženja i izlete u šumu bez Lune.

Djeca su uz nju učila preuzeti odgovornost, imati strpljenja, provoditi s njom razne dresure (barem su pokušali) i brinuti se o njoj kako se ona s puno pažnje i strpljenja brinula za njih. Niti jedno penjanje na proplanak nije prošlo bez nje, niti jedan ulazak djece u potok nije propustila te se uvijek nalazila u njihovoj blizini, a niti jedna akcija, gdje su morali pokazati zajedništvo u nošenju velike, dugačke i teške grane nije prošao bez njezine pomoći.

Luna je pokazala vrlo velik interes za rukavice i kape djece, pa je čekala svaku priliku pokušavajući otuđiti željeni predmet znajući da onda igra počinje – trčanje za Lunom i pokušaj povratka odjevnog predmeta. Tom su prigodom djeca razvijala brzinu, motoričku spretnost, jačala mišiće i vježbala ravnotežu. Obračanje Luni, dozivanje pa i korenje, dio su razvoja komunikacije i socioemocionalnog razvoja. Neizostavna interakcija s vršnjacima u smišljanju strategija kako ju nadmudriti razvijalo je njihovu maštu, samoinicijativu i samoorganiziranost (Došen Dobud, 2018). Stoga je Luna poslužila i kao vanjski poticaj u njihovu razvoju. Klinička psihologinja Buljan-Flander ističe entuzijazam i ushićenost djece pri pristupu četveronožnim stvorenjima koja dokazano unaprjeđuju njihov osjećaj zadovoljstva životom, predstavljaju prevencije različitih bolesti i unaprjeđuju njihovo zdravlje (Buljan Flander, 2004). Sudjelujući u raznim aktivnostima s Lunom (Slika 35), djeca su razvila samopouzdanje, samopoštovanje, osjećaj odgovornosti i predanosti, a Luna je pokazala da s pravom i vjerodostojno može nositi titulu trećeg odgojitelja jer ih je nekada zaista trebalo izdržati.

Slika 35. Terapijski pas kao sudionik u aktivnostima u šumi: a) Šumska družba „BuDo“ i Luna, te aktivnosti provedene sa psom: b) hranjenje, c) dresura.

3. ZAKLJUČAK

Literaturni pregled pokazao je kako u Europi sve više prevladava koncept šumskih vrtića – u prvome redu zbog slabe zastupljenosti boravka djece u prirodi. No, u Republici Hrvatskoj, ovakav koncept pedagogije ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja je još uvijek u začecima. Istraživačke aktivnosti pokazale su kako ispitani roditelji percipiraju šumske aktivnosti i okruženje sigurnim mjestom za djecu. Djecu se treba izložiti boravku u prirodi i to bez obzira na vremenske uvjete, a orijentacija u prostoru i razvoj samostalnosti od značaja su za kognitivni i tjelesni razvoj djeteta. No, iako veliki broj ispitanih roditelja nema uvid ili nije upoznat s postojanjem šumskih vrtića, većina njih bi ipak upisali svoju djecu u šumski vrtić kada bi im on bio dostupan. Provedeni primjer dobre prakse - šumske družbe "BuDo" – pokazao je kako se uz puno dobre volje i entuzijazma može provesti kvalitetan odgojno-obrazovni program u prirodi, u vanjskom okruženju koji će djeci omogućiti nezaboravno iskustvo istraživanja i otkrivanja svijeta prilikom provođenja raznih spoznajnih aktivnosti.

Iskustvo sa Šumskom družbom *BuDo* mi je pokazalo kako je utjecaj prirode u kombinaciji s pedagoškim sadržajem imao veliki učinak na njihove odgojno-obrazovne procese. Sve navedeno je zapravo oblikovalo njihovo razumijevanje prirode na vrlo trajan način i značajno utjecalo na razvoj njihovih vještina na tom tako važnom životnom području. Bitan dio posebnosti doživljaja prirode su činile mogućnosti osjetilnog doživljaja koje su se uvelike pojavljivale u okruženju šume ili prirodnom okruženju i tako pozitivno utjecale na njihov razvoj. Priroda je omogućila i ponudila djeci mogućnost samostalnog usvajanja svijeta i cjelovitog razvoja, kako kroz slobodnu igru tako i u vođenim aktivnostima. Koncept šumskih vrtića nude odlične mogućnosti koje proizlaze iz šumske pedagogije i koje je potrebno implementirati u odgojno-obrazovni proces kako bi se odmaknulo od ograničenja tradicionalnih vrtića. Može se zaključiti kako za sada još uvijek dominiraju tradicionalni vrtići, no vrijeme novih načina edukacije i obrazovnih procesa koji uključuju sjedinjavanje s prirodom je u dolasku. Šumska pedagogija će u budućnosti imati ključnu ulogu u novim obrazovnim planovima i programima.

4. LITERATURA

- Ahi, B. (2021). Environment Is Like Nature: Opinions Of Children Attending Forest Kindergarten About The Concept Of Environment, *International Electronic Journal of Environmental Education*, 11 (2), 91-110.
- Bacinger, K. (2019). Suvremena nastava fizike: učeničke miskoncepcije o temperaturi i toplini (urn:nbn:hr:217:852350). [Diplomski rad, Prirodoslovno-matematički fakultet sveučilišta u Zagrebu]. <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:217:852350>.
- Bentsen, P. (2009). *FRILUFTSLIV - Natur, samfund og paedagogik*. Kopenhagen: Munksgaard Danmark.
- Bezić, Ž. (1999). Waldofska pedagogija. *Crkva u svijetu*, 34 (4), 437- 449.
- Boršić, I. (2018). *Proljetnice u Hrvatskoj*. Zagreb: Hrvatska agencija za okoliš i prirodu.
- Boyer, R. (2020). *Forest kindergarten and the perception of parents*. London: Honors Theses.
- Buljan Flander, G. (2004). *Odgajam li dobro svoje dijete - savjeti za roditelje*. Zagreb: Marko M. usluge d.o.o.
- Byron, M. (2016). *Adapting the european forest kindergarten model to urban areas*. Wisconsin: College of Natural Resources University of Wisconsin at Stevens Point.
- Buljan Flander G., Brezinščak, T. (2018). Živjeti zajedno u svijetu koji ne poznajemo: Roditeljstvo i odrastanje uz suvremene tehnologije u predškolskoj dobi. U T. Zaninović (ur.), *Sretna djeca: Umjetnost igra, mašta, spoznaja, vježba i terapija* (str. 8-20). Zagreb: Udruga hrvatskih učitelja likovne kulture.
- Claircaux, St. B. (2014). On loving god. Preuzeto 18.07.2023. s https://www.ccel.org/ccel/bernard/loving_god.toc.html
- Coe, H. (2016). Embracing risk in the Canadian woodlands: Four children's risky play and risk-taking experiences in a Canadian Forest Kindergarten, *Journal of Early Childhood Research*, 15 (4), 1–15.
- Culkova D., Francova L., Ruzicka I., Urbanova D., Jan Suk J. (2021). Comparison of physical activity of children in a state kindergarten and a forest kindergarten in the Czech Republic. *Physics Activ Review*, 9 (2), 120-129.
- Došen Dobud, A. (2018). *Djeca otkrivaju tajne svijeta*. Zagreb: Alinea.
- Duhač, D. (2020). Grad Pakrac i Lipik. Preuzeto 12.07.2023 s http://digi-pakrac.com/wp-content/uploads/2020/07/Na%C5%A1_zavi%C4%8Daj_Grad_Pakrac_Grad_Lipik-edit.pdf

- EKOS (2023). Zero Waste. Preuzeto 18.07.2023. s <https://www.ekos-orlovnjak.hr/index.php/rgco-orlovnjak-1/blog/227-zero-waste-koncept-zivota-s-manje-otpada>
- Gašpar, M. (2018). *Igra u funkciji razvoja motoričke sposobnosti kod djece predškolske dobi* (urn:nbn:hr:147:732452). [Završni rad, Učiteljski fakultet sveučilišta u Zagrebu]. <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:147:732452>.
- Gudelj, I. (2018). Proljetnice u Hrvatskoj. Zagreb. Državni zavod za zaštitu prirode. Preuzeto 12.07.2023. s https://www.haop.hr/sites/default/files/uploads/publications/2018-03/Proljetnice_u_Hrvatskoj.pdf
- Herrmann, E. (2017). *100 aktivnosti prema metodi Montessori - Kako pratiti dijete u njegovu otkrivanju svijeta?* Zagreb: Mozaik knjiga.
- Mažuranić, D. (2013). *Djeca u prirodi*. Preuzeto 18.07.2023. s <https://www.nazor.hr/hr/djeca-u-prirodi/281>.
- Miklitz, I. (2011). *Der Waldkindergarten. Dimensionen eines pädagogischen Ansatzes*. Berlin: Cornelsen.
- Miličević, A. (2020). Zero waste - Pokret i pitanje identita kao instrumenta mobilizacije. Preuzeto 18.7.2023. s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:916493>.
- Miličević, F. (2019). *Šumska djeca*. Preuzeto 18.7.2023. s <https://sumskadjeca.com>.
- Miljak, A. (1995). *Mjesto i uloga roditelja u humanističkoj koncepciji predškolskog odgoja*. Zagreb: Filozofski fakultet.
- Ministarstvo znanosti i obrazovanja [MZO] (2008). *Državni pedagoški standard odgoja i naobrazbe*. Preuzeto 22.05.2023. s https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2008_06_63_2128.html.
- Panić, F. (2017). Outdoor curriculum - „šumski vrtić“ (urn:nbn:hr:147:899994). [Završni rad, Učiteljski fakultet sveučilišta u Zagrebu]. <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:147:899994>
- Pavasović, N. (2014). Dječji vrtić Botinec. Preuzeto 18.07.2023. s <https://vrtic-botinec.zagreb.hr/?id=67>.
- Peterson, A. (2013). *A forest preschool for the Bay area: A pilot study for a new nature-based curriculum*. San Rafael, CA: Dominican University of California.
- Pihač, M. (2011). Igra i kretanje djece na otvorenom - mogućnosti i rizici. *Dijete, vrtić, obitelj: Časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen stručnjacima i roditeljima*, 17 (64), 1-2.

- Rodin, U., Cerovečki, I., Jezdić, D. (2022). Porodi u zdravstvenim ustanovama u Hrvatskoj 2021. godine. Hrvatski zavod za javno zdravstvo. Preuzeto 18.07.2023. s https://www.hzjz.hr/wp-content/uploads/2022/07/Porodi_2021.pdf.
- Rogović, D. (2020). Povezanost vremena provedenog pred ekranima s motoričkim sposobnostima predškolske djece (<https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:117:994005>). [Diplomski rad, Kineziološki fakultet sveučilišta u Zagrebu]. <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:117:994005>
- Sandseter, E. B. H. (2007). Categorising risky play - How can we identify risk-taking in children's play? *European Early Childhood Education Research Journal*, 15 (2), 237-252.
- Schede, H.-G. (2000). *Der Waldkindergarten auf einen Blick*. Freiburg: Herder.
- Schulte Ostermann, U. (2023). Bundesverband der Natur- und Waldkindergärten in Deutschland e.V. Von Kindergärten: Preuzeto 18.07.2023. s <https://www.bvnw.de/natur-und-waldkindergaerten/deutschland> abgerufen.
- Schutz Lenggenhager, C. (2022). Wirtschaft-Arbeit-Haushat, Preuzeto 18.07.2023. s <https://www.phsg.ch/de/studium/sekundarstufe-i/bachelor-master-studium/studieninhalt/wirtschaft-arbeit-haushalt>.
- Seitz, M. H. (1996). *Montessori ili Waldorf*. Zagreb: EDUCA.
- Stasiuk, P. (2017). Early Nature Lessons in Denmark`s Forest Preschools. Preuzeto 18.07.2023. s <https://www.creekfordacademy.ca/from-the-web/2017/12/15/early-nature-lessons-in-denmarks-forest-preschools>.
- Stock Kranowitz, C. (2003). *Igre za senzornu integraciju: Aktivnosti za djecu s poteškoćama u osjetilnoj obradi*. Ostvarenje d.o.o.
- Šafran, V. (2013). Šumska vila. Preuzeto 18.07.2023. s "https://www.sumskavila.com:%20https://www.sumskavila.com/?page_id=600%20abgerufen." <https://www.sumskavila.com>: https://www.sumskavila.com/?page_id=600 abgerufen
- Šćurić, R. (2022). Domaćinstvo u škole mogu uvesti nastavnici samo da se malo više potruđe, a za to imaju i udžbenik. Preuzeto 12.07.2023. s <https://www.srednja.hr/novosti/domacinstvo-u-skole-mogu-uvesti-nastavnici-samo-da-se-malo-vise-potrude-a-za-to-imaju-i-udzbenik/>
- Thomson, B. J. (2002). *Zdravo djetinjstvo - Praktični vodič za odgoj djece u prvih sedam godina*. Zagreb: ABC naklada.

- Tisaj Pigac, S. (2023). *Utjecaj formalnog obrazovanja na fertilitet žena: Presječno istraživanje*. (<https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:184:559931>). [Diplomski rad, Fakultet zdravstvenih studija u Rijeci sveučilišta u Rijeci]. <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:184:559931>
- Tovey, H. B. (2010). *Play and Learning in the early Years*. London: Sage.
- Vidaković, I. (2014). Poznavanje proljetnica iz neposrednog okoliša djece predškolske dobi (urn:nbn:hr:141:179988) [Diplomski rad, Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku]. <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:141:179988>
- Vulić-Prtorić, A. (2002). *Strahovi u djetinjstvu i adolescenciji*. Zagreb: Suvremena psihologija.
- Warden, C. (2012). Nature Kindergartens and Forest Schools, 2nd edition. *Children, Youth and Environments* 23 (2), 211-214.
- Williams-Sieghfredsen, J. (2017). *Understanding the Danish Forest School Approach*. London: Routledge.
- Wilkinson, R. (2015). Early Years Out Door Education. Preuzeto 14.07.2023. s <https://earlyyearsoutdoorededucation.wordpress.com/>.

POPIS SLIKA

- Slika 1. Prikaz boravišta ispitanika: a) država te b) županija (unutar Republike Hrvatske)
- Slika 2. Dob ispitanika
- Slika 3. Struktura ispitanika prema spolu
- Slika 4. Formalni stupanj obrazovanja ispitanika
- Slika 5. Vrtićki programi koje pohađaju djeca ispitanika
- Slika 6. Prikaz vremena koje djeca ispitanika dnevno provode na otvorenom
- Slika 7. Prikaz učestalosti boravka vrtićke grupe djece ispitanika u šumi
- Slika 8. Mišljenje ispitanika o sigurnosti šumskog okruženja kao okoliša za boravak njihova djeteta
- Slika 9. Stav ispitanika o sigurnosti djece u prirodi tijekom vremenskih nepogoda
- Slika 10. Stav ispitanika o važnosti slobodne igre za kognitivni i motorički razvoj djeteta
- Slika 11. Stav ispitanika o važnosti aktivnosti orijentacije u prostoru i razvoja samostalnosti za kognitivni i tjelesni razvoj djeteta
- Slika 12. Stav ispitanika o korisnosti boravka u šumi za lakše prevladavanje strahova od životinja
- Slika 13. Informiranost o postojanju šumskih vrtića
- Slika 14. Stav ispitanika o postojanju nedostataka u konceptu šumskih vrtića
- Slika 15. Upoznatost ispitanika o prisutnosti domaćinstva u konceptu šumskog vrtića
- Slika 16. Stav ispitanika o potencijalnom upisu njihova djeteta u šumski vrtić
- Slika 17. Spremnost odgojitelja na rad u šumskom vrtiću
- Slika 18. Mišljenje odgojitelja o sigurnosti šumskog vrtića za dijete
- Slika 19. Stav odgojitelja o pozitivnom utjecaju boravka u šumskom okolišu na sposobnosti djeteta
- Slika 20. Šetnja šumom
- Slika 21. Boravak u šumi tijekom jeseni i zime: a) primjerena odjeća, b) igranje u lokvicama vode
- Slika 22. Metenje lišća
- Slika 23. Slobodna igra na napuštenom deblu
- Slika 24. Sveti Nikola i šumska družba „BuDo“
- Slika 25. Pronalaženje tragova u: a) pijesku, b) snijegu
- Slika 26. Gradnja snjegovića

Slika 27. Proljetnica: šafran

Slika 28. Vožnja u prikolici traktora

Slika 29. Radionica oslikavanja doniranih panjeva

Slika 30. Radna akcija rušenja stare škole

Slika 31. Kulinarske aktivnosti: a) rezanje povrća, b) konzumacija svježe ispečenih peciva

Slika 32. Primjeri rizične igre: a) penjanje po krovu kućice u šumi, b) penjanje po drveću

Slika 33. Čišćenje potoka

Slika 34. Primjeri životinja opaženih na različitim staništima u šumi: a) šojka u krošnji drveća, b) puž na travi, c) rakušac u potoku

Slika 35. Terapijski pas kao sudionik u aktivnostima u šumi: a) Šumska družba „BuDo“ i Luna, te aktivnosti provedene sa psom: b) hranjenje, c) dresura

PRILOZI

Prilog 1. Anketni upitnik za roditelje

<https://forms.gle/P3Dog3euJPFtpVBq8>

Šumski vrtić u praksi - Za roditelje

U sklopu mog završnog rada na UFZG odsjek Petrinja, molim vas da ispunite ovu anketu. Hvala!

cajictena@gmail.com [Promijeni račun](#)

Nije dijeljeno

U kojoj je državi Vaše boravište?

Bosna i Hercegovina

Srbija

Slovenija

Makedonija

Hrvatska

Ostalo: _____

U kojoj županiji je Vaše boravište?

Prilog 2. Anketni upitnik za odgojitelje

<https://forms.gle/RHnfpJzTuq6Ni7ng8>

Šumski vrtić u praksi - Za odgojitelje

U sklopu mog završnog rada na UFZG odsjek Petrinja, molim poštovane kolege i kolegice da ispune ovu anketu. Hvala!

cajictena@gmail.com [Promijeni račun](#)

Nije dijeljeno

Biste li radili u šumskom vrtiću?

da

ne

Smatrate li šumski vrtić sigurnim mjestom za dijete?

da

ne

Izjava o izvornosti završnog rada

Izjavljujem da je moj završni rad izvorni rezultat mogega rada te da se u izradi istoga nisam koristila drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.

(vlastoručni potpis studentice)